

॥ तैत्तिरीय ब्राह्मणम् ॥

॥ सप्तमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके सप्तमः प्रपाठकः ॥

सर्वान् वा एषोऽग्नौ कामान्प्रवेशयति। योऽग्नीनन्वाधाय
व्रतमुपैति। स यदनिष्ट्वा प्रयायात्। अकामप्रीता एनं कामा-
नानुप्रयायुः। अतेजा अवीर्यः स्यात्। स जुहुयात्। तुभ्यं ता
अङ्गिरस्तम। विश्वाः सुक्षितयः पृथक्। अग्ने कामाय येमिर इति।
कामानेवास्मिन्दधाति॥१॥

कामप्रीता एनं कामा अनु प्रयान्ति। तेजस्वी वीर्यावान्भवति।
सन्ततिर्वा एषा यज्ञस्य। योऽग्नीनन्वाधाय व्रतमुपैति। स यदुद्धायति।
विच्छित्तिरेवास्य सा। तं प्राञ्चमुद्धृत्य। मनसोपतिष्ठेत्। मनो वै
प्रजापतिः। प्राजापत्यो यज्ञः॥२॥

मनसैव यज्ञं सं तनोति। भूरित्याह। भूतो वै प्रजा-
पतिः। भूतिमेवोपैति। वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्ध्यते।
यस्याऽऽहिताग्नेरग्निरपक्षायति। यावच्छम्यया प्रविध्यैत्। यदि
तावदपक्षायैत्। तं सम्भरेत्। इदं त एकं पर उ त एकम्॥३॥

तृतीयेन ज्योतिषा संविशस्व। संवेशनस्तनुवै चारुरेधि। प्रिये

देवानां परमे जनित्र इति। ब्रह्मणैवैनं सम्भरति। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यदि परस्तरामपक्षायैत्। अनुप्रयायावस्येत्। सो एव ततः प्रायश्चित्तिः। ओषधीर्वा एतस्य पशून्पयः प्रविशति। यस्य हविषे वृथा अपाकृता धरन्ति॥४॥

तान् यदुह्यात्। यातयाम्ना हविषा यजेत। यत्र दुह्यात्। यज्ञपरुरन्तरियात्। वायुव्यां यवागूं निर्वपेत्। वायुर्वै पयंसः प्रदापयिता। स एवास्मै पयः प्रदापयति। पयो वा ओषधयः। पयः पयः। पयसैवास्मै पयोऽव रुन्धे॥५॥

अथोत्तरस्मै हविषे वृथ्सानपाकुर्यात्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। अन्यतरान् वा एष देवान्भागधेयेन व्यर्धयति। ये यजमानस्य सायं गृहमा गच्छन्ति। यस्य सायं दुग्धं हविरार्तिमाच्छति। इन्द्राय व्रीहीन्निरुप्योप वसेत्। पयो वा ओषधयः। पय एवाऽऽरभ्य गृहीत्वोप वसति। यत्प्रातः स्यात्। तच्छृतं कुर्यात्॥६॥

अथेतर ऐन्द्रः पुरोडाशः स्यात्। इन्द्रिये एवास्मै समीचीं दधाति। पयो वा ओषधयः। पयः पयः। पयसैवास्मै पयोऽव रुन्धे। अथोत्तरस्मै हविषे वृथ्सानपाकुर्यात्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। उभयान् वा एष देवान्भागधेयेन व्यर्धयति। ये यजमानस्य सायं च प्रातश्च गृहमा गच्छन्ति। यस्योभयं हविरार्तिमाच्छति॥७॥

ऐन्द्रं पञ्चशरावमोदनं निर्वपेत्। अग्निं देवतानां प्रथमं यजेत्।

अ॒ग्निमु॑खा ए॒व दे॒वताः॑ प्रीणाति। अ॒ग्निं वा अ॒न्व॒न्या दे॒वताः॑।
 इन्द्र॑म॒न्व॒न्याः। ता ए॒वोभ॑र्याः प्रीणाति। प॒यो वा ओष॑धयः।
 प॒यः प॒यः। प॒यसै॒वास्मै॑ प॒योऽव॑ रुन्धे। अथोत्त॑रस्मै ह॒विषै॑
 व॒त्स॒ान॒पाकु॑र्यात्॥८॥

सैव ततः प्रायश्चित्तिः। अ॒र्धो वा ए॒तस्य॑ य॒ज्ञस्य॑ मीयते। यस्य
 व्र॒त्येऽह॒न्य॒त्य॒नाल॑म्भुका भव॑न्ति। ताम॑प॒रु॒ध्यं य॒जेत। सर्वे॑णै॒व य॒ज्ञेन॑
 यज॑ते। तामि॒द्वोप॑ ह्वयेत। अमू॒हम॑स्मि। सा त्वम्। द्यौर॒हम्। पृथि॑वी
 त्वम्। सामा॒हम्। ऋ॒त्नम्। तावे॒हि स॒म्भ॒वाव। स॒ह रेता॑ दधाव॒है।
 पु॒२से पु॒त्राय॑ वेत्त॑वै। रा॒य॒स्पोषा॑य सु॒प्रजा॒स्त्वाय॑ सु॒वीर्या॑येति। अ॒र्ध
 ए॒वैना॒मुप॑ ह्वयेत। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥९॥

दधाति यज्ञ उत एकन्धयन्ति रुन्धे कुर्यादार्च्छत्यपाकुर्यात्पृथिवी त्वमद्यौ च (सर्वान् वि वै यदि
 परस्तरामोषधीरन्यतरानुभयान्धो वै॥)॥

[१]

यद्विष॑ण्णेन जुहुयात्। अ॒प्र॒जा अ॒प॒शुर्य॑ज॒मानः॑ स्यात्।
 यदना॑यतने नि॒नये॑त्। अ॒ना॒य॒तनः॑ स्यात्। प्रा॒जाप॒त्यय॑र्चा
 व॒ल्मीक॑व॒पाया॒मव॑ नयेत्। प्रा॒जाप॒त्यो वै व॒ल्मीकः॑। य॒ज्ञः
 प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑तावे॒व य॒ज्ञं प्र॑तिष्ठापयति। भूरि॒त्याह॑। भूतो॑ वै
 प्र॒जाप॑तिः॥१०॥

भूति॑मे॒वोपै॑ति। तत्कृ॒त्वा। अ॒न्यां दु॒ग्ध्वा पुन॑र॒होत॒व्यम्॑।
 सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यत्की॒टाव॑प॒न्नेन॑ जुहुयात्। अ॒प्र॒जा
 अ॒प॒शुर्य॑ज॒मानः॑ स्यात्। यदना॑यतने नि॒नये॑त्। अ॒ना॒य॒तनः॑

स्यात्। मध्यमेन पर्णेन द्यावापृथिव्ययर्चाऽन्तः परिधि निनयेत्।
द्यावापृथिव्योरेवैनत्प्रतिष्ठापयति॥११॥

तत्कृत्वा। अन्यां दुग्ध्वा पुनर्होतव्यम्। सैव ततः
प्रायश्चित्तिः। यदववृष्टेन जुहुयात्। अपरूपमस्याऽऽत्मज्ञायेत।
किलासो वास्यादर्शसो वा। यत्प्रत्येयात्। यज्ञं विच्छिन्द्यात्। स
जुहुयात्। मित्रो जनान्कल्पयति प्रजानन्॥१२॥

मित्रो दाधार पृथिवीमुत द्याम्। मित्रः कृष्टीरनिमिषाऽभि
चष्टे। सत्याय हव्यं घृतवञ्जुहोतेति। मित्रेणैवैनत्कल्पयति।
तत्कृत्वा। अन्यां दुग्ध्वा पुनर्होतव्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः।
यत्पूर्वस्यामाहुत्या९ हुतायामुत्तराऽऽहुतिः स्कन्देत्। द्विपाद्भिः
पशुभिर्यजमानो व्यृध्येत। यदुत्तरयाऽभि जुहुयात्॥१३॥

चतुष्पाद्भिः पशुभिर्यजमानो व्यृध्येत। यत्र वेत्थं वनस्पते
देवानां गुह्या नामानि। तत्र हव्यानि गामयेति वानस्पत्ययर्चा
समिधमाधाय। तूष्णीमेव पुनर्जुहुयात्। वनस्पतिनैव यज्ञस्यार्ता
चानार्ता चाऽऽहुती वि दाधारा। तत्कृत्वा। अन्यां दुग्ध्वा
पुनर्होतव्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यत्पुरा प्रयाजेभ्यः प्राङ्ङारः
स्कन्देत्। अध्वर्यवे च यजमानाय चाकं स्यात्॥१४॥

यदक्षिणा। ब्रह्मणे च यजमानाय चाकं स्यात्। यत्प्रत्यक्।
होत्रे च पत्नियै च यजमानाय चाकं स्यात्। यदुदङ्। अग्नीधे

च पशुभ्यश्च यजमानाय चाकं स्यात्। यदभिजुहुयात्। रुद्रोऽस्य
पशून्धातुकः स्यात्। यन्नाभिजुहुयात्। अशान्तः प्रहियेत॥१५॥

सुवस्य बुध्रेनाभिनिदध्यात्। मा तमो मा यज्ञस्तमन्मा
यजमानस्तमत्। नमस्ते अस्त्वायते। नमो रुद्र परायते। नमो
यत्र निषीदसि। अमुं मा हिंसीरमुं मा हिंसीरिति येन
स्कन्देत्। तं प्रहरेत्। सहस्रशृङ्गो वृषभो जातवेदाः। स्तोमपृष्ठो
घृतवान्त्सुप्रतीकः। मा नो हासीन्मेत्थितो नेत्वा जहाम। गोपोषं
नो वीरपोषं च यच्छेति। ब्रह्मणैवेनं प्र हरति। सैव ततः
प्रायश्चित्तिः॥१६॥

वै प्रजापतिः स्थापयति प्रजानन्नाभि जुहुयात्थ्याद्वियेत जहाम त्रीणि च (यद्विष्यण्णेन प्राजापत्यया यत्कीटा
मध्यमेन यदववृष्टेन यत्पूर्वस्यां यत्पुरा प्रयाजेभ्यः प्राङ्ङारो यदक्षिणा यत्प्रत्यग्यदुदङ्॥)॥—[२]

वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्ध्यते। यस्याऽऽहिताग्नेरग्निर्मथ्य-
मानो न जायते। यत्रान्यं पश्येत्। तत आहृत्य होतव्यम्।
अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। यद्यन्यत्र विन्देत्। अजायां
होतव्यम्। आग्नेयी वा एषा। यदजा। अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं
भवति॥१७॥

अजस्य तु नाश्नीयात्। यदजस्याश्नीयात्। यामेवाग्नावाहुतिं
जुहुयात्। तामद्यात्। तस्मादजस्य नाश्यम्। यद्यजान्न विन्देत्।
ब्राह्मणस्य दक्षिणे हस्ते होतव्यम्। एष वा अग्निर्वैश्वानरः।
यद्ब्राह्मणः। अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति॥१८॥

ब्राह्मणं तु वसत्यै नापं रुन्ध्यात्। यद्ब्राह्मणं वसत्या
अपरुन्ध्यात्। यस्मिन्नेवाग्नावाहुतिं जुहुयात्। तं भागधेयेन
व्यर्धयेत्। तस्माद्ब्राह्मणो वसत्यै नापरुध्यः। यदि ब्राह्मणं
न विन्देत्। दर्भस्तम्बे होतव्यम्। अग्निवान् वै दर्भस्तम्बः।
अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। दर्भास्तु नाध्यासीत्॥१९॥

यद्दर्भानध्यासीत्। यामेवाग्नावाहुतिं जुहुयात्। तामध्यासीत्।
तस्माद्दर्भा नाध्यासितव्याः। यदि दर्भान्न विन्देत्। अप्सु होतव्यम्।
आपो वै सर्वा देवताः। देवतास्वेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति।
आपस्तु न परिचक्षीत्। यदापः परिचक्षीत्॥२०॥

यामेवापस्वाहुतिं जुहुयात्। तां परिचक्षीत्। तस्मादापो न
परिचक्ष्याः। मेध्या च वा एतस्यामेध्या च तनुवौ सः सृज्येते।
यस्याऽऽहिताग्नेरन्यैरग्निभिर्ग्रयः सः सृज्यन्ते। अग्नये विविचये
पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्। मेध्या चैवास्यामेध्यां च तनुवौ
व्यावर्तयति। अग्नये व्रतपतये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्।
अग्निमेव व्रतपतिः स्वेन भागधेयेनोप धावति। स एवैनं व्रतमा
लम्भयति॥२१॥

गर्भः स्रवन्तमगदमकः। अग्निरिन्द्रस्त्वष्टा बृहस्पतिः।
पृथिव्यामव चुश्नोतैतत्। नाभिप्राप्नोति निर्ऋतिं पराचैः। रेतो
वा एतद्वाजिनमाहिताग्नेः। यदग्निहोत्रम्। तद्यत्सर्वैत्। रेतो-

ऽस्य वाजिनं॑ स्रवेत्। गर्भं॑ स्रवन्तमगदमकरित्याह। रेतं
एवास्मिन्वाजिनं दधाति॥२२॥

अग्निरित्याह। अग्निर्वै रेतोधाः। रेतं एव तदधाति। इन्द्र
इत्याह। इन्द्रियमेवास्मिन्दधाति। त्वष्टेत्याह। त्वष्टा वै पशूनां
मिथुनानां॑ रूपकृत्। रूपमेव पशुषु दधाति। बृहस्पतिरित्याह।
ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिः। ब्रह्मणैवास्मै प्रजाः प्र जनयति।
पृथिव्यामव चुश्चोतैतदित्याह। अस्यामेवैनत्प्रतिष्ठापयति।
नाभिप्राप्नोति निर्ऋतिं पराचैरित्याह। रक्षसामपहत्यै॥२३॥

अजाऽग्रावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति भवत्यासीत परिचक्षीत लम्भयति दधाति देवानां बृहस्पतिः पञ्च च
(वि वै यद्यन्यमजायां ब्राह्मणस्य दर्भस्तम्बैऽप्सु होतव्यम्॥)॥ [३]

याः पुरस्तात्प्रस्रवन्ति। उपरिष्ठात्सर्वतश्च याः। ताभीं
रश्मिपवित्राभिः। श्रद्धां यज्ञमा रभे। देवा गातुविदः। गातुं यज्ञाय
विन्दत। मनसस्पतिना देवेन। वाताद्यज्ञः प्र युज्यताम्। तृतीयस्यै
दिवः। गायत्रिया सोम आभृतः॥२४॥

सोमपीथाय सन्नयितुम्। वक्त्रमन्तरमा ददे। आपो देवीः
शुद्धाः स्थ। इमा पात्राणि शुन्धत। उपातङ्काय देवानाम्।
पर्णवल्कमुत शुन्धत। पयो गृहेषु पयो अग्नियासु। पयो वत्सेषु
पय इन्द्राय हविषे धियस्व। गायत्री पर्णवल्केन। पयः सोमं
करोत्विमम्॥२५॥

अग्निं गृह्णामि सुरथं यो मयोभूः। य उद्यन्तमारोहति सूर्यमहे॥

आदित्यं ज्योतिषां ज्योतिरुत्तमम्। श्वो यज्ञाय रमतां देवताभ्यः।
 वसून्नुद्रानादित्यान्। इन्द्रेण सह देवताः। ताः पूर्वः परिं गृह्णामि। स्व
 आयतने मनीषया। इमामूर्जं पञ्चदशीं ये प्रविष्टाः। तान्देवान्परिं
 गृह्णामि पूर्वः॥२६॥

अग्निर्हव्यवाडिह ताना वहतु। पौर्णमासं हविरिदमेषां
 मयि। आमावास्यं हविरिदमेषां मयि। अन्तराऽग्नी पशवः।
 देवसंसदमा गमन्। तान्पूर्वः परिं गृह्णामि। स्व आयतने
 मनीषया। इह प्रजा विश्वरूपा रमन्ताम्। अग्निं गृहपतिमभि
 संवसानाः। ताः पूर्वः परिं गृह्णामि॥२७॥

स्व आयतने मनीषया। इह पशवो विश्वरूपा रमन्ताम्।
 अग्निं गृहपतिमभि संवसानाः। तान्पूर्वः परिं गृह्णामि। स्व आयतने
 मनीषया। अयं पितृणामग्निः। अवाङ्मुखा पितृभ्य आ। तं पूर्वः परिं
 गृह्णामि। अविषन्नः पितुं करत्। अजस्रं त्वां संभापालाः॥२८॥

विजयभागं समिन्धताम्। अग्रे दीदाय मे सभ्य। विजित्यै
 शरदः शतम्। अन्नमावसथीयम्। अभि हराणि शरदः शतम्।
 आवसथे श्रियं मन्त्रम्। अहिर्बुध्नियो नि यच्छतु। इदमहमग्नि-
 ज्येष्ठेभ्यः। वसुभ्यो यज्ञं प्रब्रवीमि। इदमहमिन्द्रज्येष्ठेभ्यः॥२९॥

रुद्रेभ्यो यज्ञं प्र ब्रवीमि। इदमहं वरुणज्येष्ठेभ्यः। आदित्येभ्यो
 यज्ञं प्र ब्रवीमि। पयस्वतीरोषधयः। पयस्वद्वीरुधां पयः। अपां

पयसो॑ यत्पयः॑। तेन॑ मामिन्द्र॑ स॒ सृज॑। अग्ने॑ व्रतपते व्रतं
चरिष्यामि। तच्छ॑केयं तन्मे॑ राध्यताम्। वायो॑ व्रतपत॒ आदित्य॑
व्रतपते॥ ३० ॥

व्रतानां॑ व्रतपते व्रतं चरिष्यामि। तच्छ॑केयं तन्मे॑
राध्यताम्। इमां प्राची॑मुदीचीम्। इष॑मूर्जम॒भि स॒स्कृता॑म्।
ब॒हुप॑र्णामशुष्काग्राम्। हरा॑मि पशुपाम॒हम्। यत्कृ॑ष्णो रू॒पं कृ॑त्वा।
प्रावि॑शस्त्वं वन॒स्पतीन्। तत्स्त्वामै॑कवि॒शति॑धा। सम्भ॑रामि
सुस॒म्भृता॑॥ ३१ ॥

त्रीन्य॑रिधी॒ऽस्ति॒स्रः स॒मिधः॑। य॒ज्ञायु॑रनुसञ्चरान्। उप॒वेषं मे॑क्ष्णं
धृष्टि॑म्। सं भ॑रामि सुस॒म्भृता॑। या जा॒ता ओष॑धयः। दे॒वेभ्य॑स्त्रियु॒गं
पु॒रा। तासां॑ पर्व राध्यासम्। प॒रिस्त्र॑रमा॒हरन्। अ॒पां मे॒ध्यं य॒ज्ञिय॑म्।
सदे॒व॑ शि॒वम॑स्तु मे॥ ३२ ॥

आ॒च्छे॒त्ता वो॒ मा रि॑षम्। जीवा॑नि श॒रदः॑ श॒तम्। अप॑रिमितानां
परि॑मिताः। सन्न॑ह्ये सुकृ॒ताय॒ कम्। ए॒नो मा॒ निगा॑ङ्क॒तम॑च्च॒नाह॑म्।
पुन॑रु॒त्थाय॑ बहुला भवन्तु। स॒कृदा॒च्छि॒न्नं ब॒रुहि॑रू॒र्णामृ॑दु। स्यो॒नं
पि॒तृभ्य॑स्त्वा भ॒राम्य॑हम्। अ॒स्मिन्त्सी॑दन्तु मे पि॒तरः॑ सो॒म्याः।
पि॒ताम॒हाः प्र॑पितामहाश्चानु॒गैः स॒ह॥ ३३ ॥

त्रि॒वृत्प॑ला॒शे दर्भः॑। इया॑न्प्रादेशसं॒मितः॑। य॒ज्ञे प॒वित्रं
पोत॑तमम्। पयो॑ ह॒व्यं क॑रोतु मे। इ॒मौ प्रा॑णापा॒नौ। य॒ज्ञस्याङ्गा॑नि

सर्वशः। आप्याययन्तौ सञ्चरताम्। पवित्रे हव्यशोधने। पवित्रे स्थो
वैष्णवी। वायुर्वा मनसा पुनातु॥३४॥

अयं प्राणश्चापानश्च। यजमानमपि गच्छताम्। यज्ञे ह्यभूतां
पोतारौ। पवित्रे हव्यशोधने। त्वया वेदिं विविदुः पृथिवीम्। त्वया
यज्ञो जायते विश्वदानिः। अच्छिद्रं यज्ञमन्वेषि विद्वान्। त्वया
होता सं तनोत्यर्धमासान्। त्रयस्त्रिंशोऽसि तन्तूनाम्। पवित्रेण
सहागहि॥३५॥

शिवेयं रज्जुरभिधानी। अघ्नियामुप सेवताम्। अप्रस्रं साय
यज्ञस्य। उखे उपदधाम्यहम्। पशुभिः सत्रीतं बिभृताम्। इन्द्राय
शृतं दधि। उपवेषोऽसि यज्ञाय। त्वां परिवेषमधारयन्। इन्द्राय
हविः कृण्वन्तः। शिवः शग्मो भवासि नः॥३६॥

अमृन्मयन्देवपात्रम्। यज्ञस्याऽऽयुषि प्र युज्यताम्। तिरः
पवित्रमतिनीताः। आपो धारय मातिगुः। देवेन सवित्रोत्पूताः।
वसोः सूर्यस्य रश्मिभिः। गां दौहपवित्रे रज्जुम्। सर्वा पात्राणि
शुन्धत। एता आ चरन्ति मधुमद्गुहानाः। प्रजावतीर्यशसो
विश्वरूपाः॥३७॥

बह्वीर्भवन्तीरुपजायमानाः। इह व इन्द्रो रमयतु गावः। पूषा
स्थ। अयक्ष्मा वः प्रजया स संजामि। रायस्पोषेण बहुलाभवन्तीः।
ऊर्जं पयः पिन्वमाना घृतं च। जीवो जीवन्तीरुपवः सदेयम्।
द्यौश्चेमं यज्ञं पृथिवी च सन्दुहाताम्। धाता सोमैः सह वातेन

वा॒युः। यज॑मानाय॒ द्रवि॑णं दधातु॥ ३८ ॥

उ॒थ्सं॑ दु॒हन्ति॑ क॒लशं॑ चतु॑र्बिलम्। इडां॑ दे॒वीं मधु॑मतीः
सुव॑र्विदम्। तदिन्द्रा॒ग्नी जि॑न्वतः॒ सूनृ॑तावत्। तद्यज॑मानममृत॒त्वे
द॑धातु। काम॑धुक्षः प्र णो॑ ब्रूहि। इन्द्रा॒य ह॒विरिन्द्रि॑यम्। अ॒मूं
यस्यां॑ दे॒वाना॑म्। म॒नुष्या॑णां पयो॑ हितम्। बहु॑ दु॒ग्धीन्द्रा॑य दे॒वेभ्यः॑।
ह॒व्यमा॑ प्यायतां पुनः॑॥ ३९ ॥

व॒थ्सेभ्यो॑ म॒नुष्ये॑भ्यः। पुन॑र्दोहाय कल्पताम्। य॒ज्ञस्य॑ सन्त॑ति-
रसि। य॒ज्ञस्य॑ त्वा सन्त॑तिमनु सं त॑नोमि। अद॑स्तमसि विष्ण॑वे त्वा।
य॒ज्ञायापि॑ दधाम्य॒हम्। अ॒द्विररि॑क्तेन पात्रेण। याः पू॒ताः प॑रि॒शेर॑ते।
अ॒यं प॒यः सोम॑ कृत्वा। स्वां योनि॑मपि गच्छतु॥ ४० ॥

प॒र्णव॑ल्कः प॒वित्रम्। सौ॒म्यः सोमा॑द्धि निर्मि॑तः। इ॒मौ पु॒र्णं
च॑ दु॒र्भं च॑। दे॒वानां॑ ह॒व्यशो॑धनौ। प्रा॒तर्वे॑षाय गोपाय। विष्णो॑
ह॒व्यः हि रक्षो॑सि। उ॒भाव॑ग्नी उ॒पस्तृ॑णते। दे॒वता॑ उप॑वसन्तु मे।
अ॒हं ग्रा॒म्यानु॑प॑ वसामि। मह्यं गोप॑तये प॒शून्॥ ४१ ॥

आमृत इमं गृह्णामि पूर्वस्ताः पूर्वं परिगृह्णामि सभापाला इन्द्रज्येष्ठेभ्य आदित्य व्रतपते सुसम्भृतां मे सह पुनातु गहि नो विश्वरूपा दधातु पुनर्गच्छतु पशून् (याः पुरस्तादिमामूर्जमिह प्रजा इह पशवोऽयं पितृणामग्निः।)॥

[४]

दे॒वा दे॒वेषु॑ परा॑क्रमध्वम्। प्रथ॑मा द्वितीये॑षु। द्विती॑यास्तृतीये॑षु।
त्रि॑रेकादशा इ॒ह मा॑ऽवत। इ॒दं श॑केयं यदि॑दं क॒रोमि॑। आ॒त्मा
क॑रोत्वा॒त्मने॑। इ॒दं क॑रिष्ये भेष॒जम्। इ॒दं मे॑ विश्वभेष॒जा। अ॒श्विना॑

प्रावतं युवम्। इदमहं सेनाया अभीत्वयै॥४२॥

मुखमपोहामि। सूर्य ज्योतिर्वि भाहि। महत इन्द्रियाय। आप्यायतां घृतयोनिः। अग्निर्हव्याऽनु मन्यताम्। खमङ्ख त्वचमङ्ख। सुरूपं त्वा वसुविदम्। पशूनां तेजसा। अग्नये जुष्टमभि धारयामि। स्योनं ते सदनं करोमि॥४३॥

घृतस्य धारया सुशेवं कल्पयामि। तस्मिन्त्सीदामृते प्रति तिष्ठ। व्रीहीणां मेध सुमनस्यमानः। आर्द्रः प्रथस्रुर्भुवनस्य गोपाः। शृत उथ्साति जनिता मतीनाम्। यस्त आत्मा पशुषु प्रविष्टः। देवानां विष्ठामनु यो वितस्थे। आत्मन्वान्त्सोम घृतवान् हि भूत्वा। देवानाच्छु सुर्वविन्द यजमानाय मह्यम्। इरा भूतिः पृथिव्यै रसो मोत्क्रमीत्॥४४॥

देवाः पितरः पितरो देवाः। योऽहमस्मि स सन् यजे। यस्यास्मि न तमन्तरेमि। स्वं मं इष्टं स्वं दत्तम्। स्वं पूर्तं स्वं श्रान्तम्। स्वं हुतम्। तस्य मेऽग्निरुपद्रष्टा। वायुरुपश्रोता। आदित्योऽनुख्याता। द्यौः पिता॥४५॥

पृथिवी माता। प्रजापतिर्बन्धुः। य एवास्मि स सन् यजे। मा भर्मा संविक्ष्मा मा त्वा हिंसिषम्। मा ते तेजोऽपं क्रमीत्। भरतमुद्धरेमनुषिञ्च। अवदानानि ते प्रत्यवेदास्यामि। नमस्ते अस्तु मा मा हिंसीः। यदवदानानि तेऽवघ्नन्।

विलो॒माका॑र्षमा॒त्मनः॑ ॥ ४६ ॥

आज्ये॑न॒ प्रत्ये॑नज्येनत्। तत्त॒ आ प्या॑यतां पुनः॑। अज्या॑यो
यवमा॒त्रात्। आ॒व्या॒धात्कृ॑त्यतामिदम्। मा रू॒रुपा॑म य॒ज्ञस्य॑। शुद्धं
स्वि॑ष्टमिदं ह॒विः। मनु॑ना दृष्टां घृ॒तप॑दीम्। मि॒त्रावरु॑णसमीरिताम्।
दक्षि॑णा॒र्धादसं॑म्भिन्दन्। अव॑द्याम्येक॒तोमु॑खाम् ॥ ४७ ॥

इडे॑ भा॒गं जु॑षस्व नः। जिन्व॒ गा जि॒न्वाव॑तः। तस्या॑स्ते
भक्षि॑वाणः स्याम। सर्वा॑त्मानः॒ सर्व॑गणाः। ब्रध्न॒ पिन्व॑स्व। दद॑तो
मे॒ मा क्षा॑यि। कुर्व॑तो मे॒ मोप॑दसत्। दि॒शां क्लृ॑तिरसि। दि॒शो मे
कल्प॑न्ताम्। कल्प॑न्तां मे॒ दिशः॑ ॥ ४८ ॥

दैवी॑श्च॒ मानु॑षीश्च। अ॒होरा॒त्रे मे॑ कल्पेताम्। अ॒र्धमा॑सा मे॑
कल्प॑न्ताम्। मासा॑ मे कल्प॑न्ताम्। ऋ॒तवो॑ मे कल्प॑न्ताम्। सं॒वत्स॑रो
मे॑ कल्प॑ताम्। क्लृ॑तिरसि॒ कल्प॑तां मे। आशा॑नां त्वाऽऽशापा॒लेभ्यः॑।
च॒तुर्भ्यो॑ अ॒मृतै॑भ्यः। इ॒दं भू॒तस्या॑ध्यक्षेभ्यः ॥ ४९ ॥

वि॒धेम॑ ह॒विषा॑ व॒यम्। भज॑तां भा॒गी भा॒गम्। मा भा॒गो-
ऽभ॑क्त। निर॑भागं भ॒जामः॑। अ॒पस्वि॑न्व। ओष॑धीर्जिन्व। द्वि॒पात्पा॑हि।
चतु॑ष्पादव। दि॒वो वृ॑ष्टिमेर॑य। ब्रा॒ह्मणा॑नामिदं ह॒विः ॥ ५० ॥

सो॒म्याना॑ं सोमपी॒थिना॑म्। निर्भ॑क्तो ब्रा॒ह्मणः॑। नेहा
ब्रा॒ह्मण॑स्यास्ति। सम॑ङ्कां ब॒र्हिर्ह॒विषा॑ घृ॒तेन॑। समा॑दित्यैर्वसु॒भिः
सं म॒रुद्भिः॑। समि॒न्द्रेण॑ वि॒श्वेभि॑र्दे॒वेभि॑रङ्गाम्। दि॒व्यं नभो॑ गच्छतु

यथ्स्वाहा॥ इन्द्राणीवाविधवा भूयासम्। अदितिरेव सुपुत्रा।
अस्थूरि त्वा गार्हपत्य॥५१॥

उपनिषदे सुप्रजास्त्वायं। सं पत्नी पत्यां सुकृतेन गच्छताम्।
यज्ञस्य युक्तौ धुर्यावभूताम्। सञ्जानानौ विजहतामरातीः। दिवि
ज्योतिरजरमा रभेताम्। दशते तनुवो यज्ञ यज्ञियाः। ताः प्रीणातु
यजमानो घृतेन। नारिष्ठयोः प्रशिषमीडमानः। देवानां दैव्येऽपि
यजमानोऽमृतोऽभूत्। यं वां देवा अकल्पयन्॥५२॥

ऊर्जो भागं शतक्रतू। एतद्वां तेन प्रीणानि। तेन
तृप्यतमंहौ। अहं देवानां सुकृतामस्मि लोके। ममेदमिष्टं न
मिथुर्भवाति। अहं नारिष्ठावनुं यजामि विद्वान्। यदाभ्यामिन्द्रो
अदधाद्वागधेयम्। अदारसृद्धवत देवसोम। अस्मिन् यज्ञे मरुतो
मृडता नः। मा नो विददभिभामो अशस्तिः॥५३॥

मा नो विदद्वृजना द्वेष्या या। ऋषभं वाजिनं वयम्। पूर्णमासं
यजामहे। स नो दोहतां सुवीर्यम्। रायस्पोषं सहस्रिणम्।
प्राणाय सुराधंसे। पूर्णमासाय स्वाहा॥ अमावास्यां सुभगां
सुशेवां। धेनुरिव भूय आप्यायमाना। सा नो दोहतां सुवीर्यम्।
रायस्पोषं सहस्रिणम्। अपानाय सुराधंसे। अमावास्यायै
स्वाहा॥ अभि स्तृणीहि परि धेहि वेदिम्। जामिं मा हिंसीरमुया
शयाना। होतृषदना हरिताः सुवर्णाः। निष्का इमे यजमानस्य

ब्रध्ने॥५४॥

अभीत्वैँ करोमि क्रमीत्पिताऽऽत्मनं एकतो मुखां मे दिशोऽध्यक्षेभ्यो हविर्गार्हपत्या कल्पयन्नशस्तिः सा नो दोहता९ सुवीर्यं सप्त च॥ [५]

परिस्तृणीत परिधत्ताग्निम्। परिहितोऽग्निर्यजमानं भुनक्तु।
अपा९ रस ओषधीना९ सुवर्णः। निष्का इमे यजमानस्य सन्तु
कामदुघाः। अमुत्रामुष्मिल्लोके। भूपते भुवनपते। महतो भूतस्य
पते। ब्रह्माणं त्वा वृणीमहे। अहं भूपतिरहं भुवनपतिः। अहं महतो
भूतस्य पतिः॥५५॥

देवेन सवित्रा प्रसूत आर्त्विज्यं करिष्यामि। देवं सवितरेतं
त्वा वृणते। बृहस्पतिं दैव्यं ब्रह्माणम्। तदहं मनसे प्र ब्रवीमि। मनो
गायत्रियै। गायत्री त्रिष्टुभै। त्रिष्टुजगत्यै। जगत्यनुष्टुभै। अनुष्टुक्पङ्क्त्यै।
पङ्क्तिः प्रजापतये॥५६॥

प्रजापतिर्विश्वेभ्यो देवेभ्यः। विश्वे देवा बृहस्पतये।
बृहस्पतिर्ब्रह्मणे। ब्रह्म भूर्भुवः सुवः। बृहस्पतिर्देवानां ब्रह्मा। अहं
मनुष्याणाम्। बृहस्पते यज्ञं गोपाय। इदं तस्मै हर्म्यं करोमि। यो
वो देवाश्चरति ब्रह्मचर्यम्। मेधावी दिक्षु मनसा तपस्वी॥५७॥

अन्तर्दूतश्चरति मानुषीषु। चतुः शिखण्डा युवतिः सुपेशाः।
घृतप्रतीका भुवनस्य मध्ये। मर्मज्यमाना महते सौभगाय। मह्यं
धुक्ष्व यजमानाय कामान्। भूमिर्भूत्वा महिमानं पुपोष। ततो देवी

वर्धयते॑ पया॑सि। य॒ज्ञियां॑ य॒ज्ञं वि च॒ यन्ति॑ शं च॑। ओष॑धी॒रापं॑
इ॒ह श॑क्र॒रीश्व॑। यो मा॑ हृ॒दा मन॑सा॒ यश्च॑ वा॒चा॥५८॥

यो ब्र॒ह्म॑णा॒ कर्म॑णा॒ द्वेष्टि॑ दे॒वाः। यः श्रु॑तेन॒ हृद॑येनेष्ण॒ता
च॑। तस्यै॑न्द्र॒ वज्रे॑ण॒ शिर॑श्छि॒नन्नि॑। ऊ॒र्णामृ॑दु प्रथ॑मान॒ऽस्यो॑नम्।
दे॒वेभ्यो॑ जुष्ट॒ऽसद॑नाय ब॒र्हिः। सु॒वर्गे॑ लो॒के यज॑मान॒ऽहि
धे॒हि। मां नाक॑स्य पृ॒ष्ठे पर॑मे व्यो॑मन्। चतुः॑ शिखण्डा यु॒वतिः॑
सु॒पेशाः॑। घृ॒तप्र॑तीका व॒युना॑नि वस्ते। साऽऽस्ती॑र्यमा॒णा मह॑ते
सौ॒भगा॑य॥५९॥

सा मे॑ धु॒क्ष्व॒ यज॑मानाय॒ कामा॑न्। शि॒वा च॑ मे श॒ग्मा चै॑धि।
स्यो॒ना च॑ मे सु॒षदा॑ चैधि। ऊ॒र्ज॑स्वती च मे॒ पय॑स्वती चैधि। इष॑मूर्जं
मे पि॒न्वस्व॑। ब्र॒ह्म तेजो॑ मे पि॒न्वस्व॑। क्ष॒त्रमोजो॑ मे पि॒न्वस्व॑।
वि॒शं पु॑ष्टिं मे पि॒न्वस्व॑। आ॒युर॒न्नाद्यं॑ मे पि॒न्वस्व॑। प्र॒जां प॒शून्मे॑
पि॒न्वस्व॑॥६०॥

अ॒स्मिन् य॒ज्ञ उ॒प भू॑य इ॒न्नु मे॑। अवि॑क्षोभाय परि॒धीं द॑धामि।
ध॒र्ता ध॒रुणो॑ धरी॑यान्। अ॒ग्निर्द्वे॒षा॑सि निरि॒तो नु॑दातै। वि॒च्छि॒नन्नि॑
वि॒धृती॑भ्या॒ऽस॒पत्नान्॑। जा॒तान्भ्रात॑व्यान्॒ ये च॑ जनि॒ष्यमा॑णाः। वि॒शो
य॒न्त्राभ्यां॑ वि॒धमा॑म्येनान्। अ॒ह॒ऽस्वाना॑मुत्त॒मोऽसा॑नि दे॒वाः। वि॒शो
य॒न्त्रे नु॑दमा॒ने अरा॑तिम्। विश्वं॑ पा॒प्मान॑मम॒तिं दु॑र्मरा॒युम्॥६१॥

सीद॑न्ती दे॒वी सु॑कृ॒तस्य॑ लो॒के। धृ॒तीं स्थो॑ वि॒धृती॑ स्व॒धृती॑।

प्राणान्मयि धारयतम्। प्रजां मयि धारयतम्। पशून्मयि धारयतम्।
अयं प्रस्तुर उभयस्य धर्ता। धर्ता प्रयाजानामुतानूयाजानाम्। स
दाधार समिधो विश्वरूपाः। तस्मिन्श्नुचो अध्या सादयामि। आ
रौह पथो जुहु देवयानान्॥६२॥

यत्रर्षयः प्रथमजा ये पुराणाः। हिरण्यपक्षाऽजिरा सम्भृताङ्गा।
वहांसि मा सुकृतां यत्र लोकाः। अवाहं बाध उपभृतां सपत्नान्।
जातान्भ्रातृव्यान् ये च जनिष्यमाणाः। दोहै यज्ञं सुदुघामिव
धेनुम्। अहमुत्तरो भूयासम्। अधरे मथ्सपत्नाः। यो मा वाचा
मनसा दुर्मरायुः। हृदाऽरातीयादभिदासदग्ने॥६३॥

इदमस्य चित्तमधरं ध्रुवायाः। अहमुत्तरो भूयासम्। अधरे
मथ्सपत्नाः। ऋषभोऽसि शाक्रः। घृताचीनां सूनुः। प्रियेण नाम्नां
प्रिये सदसि सीद। स्योनो मे सीद सुषदः पृथिव्याम्। प्रथयि प्रजयां
पशुभिः सुवर्गे लोके। दिवि सीद पृथिव्यामन्तरिक्षे। अहमुत्तरो
भूयासम्॥६४॥

अधरे मथ्सपत्नाः। इयं स्थाली घृतस्य पूर्णा। अच्छिन्नपयाः
शतधार उत्सः। मारुतेन शर्मणा दैव्येन। यज्ञोऽसि सर्वतः श्रितः।
सर्वतो मां भूतं भविष्यच्छ्रयताम्। शतं मे सन्त्वाशिषः। सहस्रं
मे सन्तु सूनृताः। इरावतीः पशुमतीः। प्रजापतिरसि सर्वतः
श्रितः॥६५॥

सर्वतो मां भूतं भविष्यच्छ्रयताम्। शतं मे सन्त्वाशिषः।
 सहस्रं मे सन्तु सूनृताः। इरावतीः पशुमतीः। इदमिन्द्रियममृतं
 वीर्यम्। अनेनेन्द्राय पशवोऽचिकित्सन्। तेन देवा अवतोप माम्।
 इहेषमूर्जं यशः सह ओजः सनेयम्। शृतं मयि श्रयताम्।
 यत्पृथिवीमचरत्तत्प्रविष्टम्॥६६॥

येनासिंश्चद्वलमिन्द्रे प्रजापतिः। इदं तच्छुक्रं मधु वाजिनीवत्।
 येनोपरिष्ठादधिनोन्महेन्द्रम्। दधि मां धिनोतु। अयं वेदः
 पृथिवीमन्वविन्दत्। गुहां सतीं गहने गह्वरेषु। स विन्दतु
 यजमानाय लोकम्। अच्छिद्रं यज्ञं भूरिकर्मा करोतु। अयं यज्ञः
 समंसदद्धविष्मान्। ऋचा साम्ना यजुषा देवताभिः॥६७॥

तेन लोकान्त्सूर्यवतो जयेम। इन्द्रस्य सख्यममृतत्वमंश्याम्।
 यो नः कनीय इह कामयातै। अस्मिन् यज्ञे यजमानाय मह्यम्।
 अप तमिन्द्राग्नी भुवनान्नुदेताम्। अहं प्रजां वीरवतीं विदेय। अग्ने
 वाजजित्। वाजं त्वा सरिष्यन्तम्। वाजं जेष्यन्तम्। वाजिनं
 वाजजितम्॥६८॥

वाजजित्यायै सं मांजिर्म। अग्निमन्नादमन्नाद्याय। उपहृतो द्यौः
 पिता। उप मां द्यौः पिता ह्वयताम्। अग्निराग्नीध्रात्। आयुषे वर्चसे।
 जीवात्वै पुण्याय। उपहृता पृथिवी माता। उप मां माता पृथिवी
 ह्वयताम्। अग्निराग्नीध्रात्॥६९॥

आयुषे वर्चसे। जीवात्वे पुण्याय। मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यम्।
विच्छिन्नं यज्ञं समिमं दधातु। बृहस्पतिस्तनुतामिमं नः। विश्वे
देवा इह मादयन्ताम्। यन्ते अग्न आवृश्चामि। अहं वा क्षिपितश्चरन्।
प्रजां च तस्य मूलं च। नीचैर्देवा नि वृश्चत॥७०॥

अग्ने यो नोऽभिदासति। समानो यश्च निष्ठ्यः। इध्मस्यैव
प्रक्षायतः। मा तस्योच्छेषि किञ्चन। यो मां द्वेष्टि जातवेदः। यं
चाऽऽहं द्वेष्मि यश्च माम्। सर्वाऽस्तानग्ने सन्दह। याश्चाहं द्वेष्मि
ये च माम्। अग्ने वाजजित्। वाजं त्वा ससृवांसम्॥७१॥

वाजं जिगिवांसम्। वाजिनं वाजजितम्। वाजजित्यायै
सम्माजिर्मि। अग्निमन्नादमन्नाद्याय। वेदिर्बरुहिः शृतं हविः। इध्मः
परिधयः सुचः। आज्यं यज्ञ ऋचो यजुः। याज्याश्च वषट्काराः। सं
मे सन्नतयो नमन्ताम्। इध्मसन्नहने हुते॥७२॥

दिवः खीलोऽवततः। पृथिव्या अध्युत्थितः। तेनां
सहस्रकाण्डेन। द्विषन्तं शोचयामसि। द्विषन्मे बहु शोचतु।
ओषधे मो अहं शुचम्। यज्ञ नमस्ते यज्ञ। नमो नमश्च ते यज्ञ।
शिवेन मे सन्तिष्ठस्व। स्योनेन मे सन्तिष्ठस्व॥७३॥

सुभूतेन मे सन्तिष्ठस्व। ब्रह्मवर्चसेन मे सन्तिष्ठस्व।
यज्ञस्यर्द्धिमनु सन्तिष्ठस्व। उप ते यज्ञ नमः। उप ते नमः। उप
ते नमः। त्रिष्फलीक्रियमाणानाम्। यो न्यङ्गो अवशिष्यते। रक्षसां

भागधेयम्। आपस्तत्र वहतादितः॥७४॥

उलूखले मुसले यच्च शूर्पे। आशिश्लेषं दृषदि यत्कपाले।
अवप्रुषो विप्रुषः संयजामि। विश्वे देवा हविरिदं जुषन्ताम्। यज्ञे
या विप्रुषः सन्ति बह्वीः। अग्नौ ताः सर्वाः स्विष्टाः सुहृता जुहोमि।
उद्यन्नद्यमित्र महः। सपत्नान्मे अनीनशः। दिवैनान् विद्युतां जहि।
निम्रोचन्नधरान्कृधि॥७५॥

उद्यन्नद्य वि नो भज। पिता पुत्रेभ्यो यथा। दीर्घायुत्वस्य
हेशिषे। तस्य नो देहि सूर्य।

॥ हृद्रोगघ्न-मन्त्राः ॥

उद्यन्नद्य मित्रमहः। आरोहन्नुत्तरां दिवम्। हृद्रोगं मम
सूर्य। हरिमाणं च नाशय। शुकेषु मे हरिमाणम्। रोपणाकांसु
दध्मसि॥७६॥

अथो हारिद्रवेषु मे। हरिमाणं नि दध्मसि। उदंगादयमादित्यः।
विश्वेन सहसा सह। द्विषन्तं मम रुन्धयन्। मो अहं द्विषतो रंधम्।

यो नः शपादशपतः। यश्च नः शपतः शपात्। उषाश्च तस्मै
निमुक्कं। सर्वं पापं समूहताम्॥७७॥

यो नः सपत्नो यो रणः। मर्तोऽभिदासन्ति देवाः। इध्मस्येव
प्रक्षायतः। मा तस्योच्छेषि किञ्चन। अवसृष्टः परापत। शरो

ब्रह्मसंशितः। गच्छामित्रान्प्रविश। मेषां कश्चनोच्छिषः॥७८॥

पतिः प्रजापतये तपस्वी वाचा सौमगाय पशून्मे पिन्वस्व दुर्मरायुं देवयानानग्नेऽन्तरिक्षेऽहमुत्तरो भूयासं
प्रजापतिरसि सर्वतः श्रितः प्रविष्टं देवताभिर्वाज्जितं पृथिवी ह्वयतामग्निराग्रीध्राद्वक्षत समुवांसं हुते
स्योनेन मे सन्तिष्ठस्वेतः कृधि दध्मस्यूहतामष्टौ च॥_____ [६]

सक्षेदं पश्य। विधर्तरिदं पश्य। नाकेदं पश्य। रमतिः पनिष्ठा।
ऋतं वर्षिष्ठम्। अमृतायान्याहुः। सूर्यो वरिष्ठो अक्षभिर्विभाति।
अनु द्यावापृथिवी देवपुत्रे। दीक्षाऽसि तपसो योनिः। तपोऽसि
ब्रह्मणो योनिः॥७९॥

ब्रह्मासि क्षत्रस्य योनिः। क्षत्रमस्युतस्य योनिः। ऋतमसि भूरा
रभे। श्रद्धां मनसा। दीक्षां तपसा। विश्वस्य भुवनस्याधिपत्नीम्। सर्वे
कामा यजमानस्य सन्तु। वार्तं प्राणं मनसाऽन्वा रभामहे। प्रजापतिं
यो भुवनस्य गोपाः। स नो मृत्योस्त्रायतां पात्वंहसः॥८०॥

ज्योग्जीवा जरामशीमहि। इन्द्रं शाक्रर गायत्रीं प्रपद्ये। तान्ते
युनज्मि। इन्द्रं शाक्रर त्रिष्टुभं प्रपद्ये। तान्ते युनज्मि। इन्द्रं शाक्रर
जगतीं प्रपद्ये। तान्ते युनज्मि। इन्द्रं शाक्ररानुष्टुभं प्रपद्ये। तान्ते
युनज्मि। इन्द्रं शाक्रर पङ्क्तिं प्रपद्ये॥८१॥

तान्ते युनज्मि। आऽहं दीक्षामरुहमृतस्य पत्नीम्। गायत्रेण
छन्दसा ब्रह्मणा च। ऋतं सत्येऽधायि। सत्यमृतेऽधायि। ऋतं
च मे सत्यं चाभूताम्। ज्योतिरभूवः सुवरगमम्। सुवर्गं लोकं
नाकस्य पृष्ठम्। ब्रध्नस्य विष्टपमगमम्। पृथिवी दीक्षा॥८२॥

तया ऽग्निर्दीक्षया दीक्षितः। यया ऽग्निर्दीक्षया दीक्षितः। तया
 त्वा दीक्षया दीक्षयामि। अन्तरिक्षं दीक्षा। तया वायुर्दीक्षया
 दीक्षितः। यया वायुर्दीक्षया दीक्षितः। तया त्वा दीक्षया दीक्षयामि।
 द्यौर्दीक्षा। तया ऽऽदित्यो दीक्षया दीक्षितः। यया ऽऽदित्यो दीक्षया
 दीक्षितः॥८३॥

तया त्वा दीक्षया दीक्षयामि। दिशो दीक्षा। तया चन्द्रमा
 दीक्षया दीक्षितः। यया चन्द्रमा दीक्षया दीक्षितः। तया त्वा दीक्षया
 दीक्षयामि। आपो दीक्षा। तया वरुणो राजा दीक्षया दीक्षितः।
 यया वरुणो राजा दीक्षया दीक्षितः। तया त्वा दीक्षया दीक्षयामि।
 ओषधयो दीक्षा॥८४॥

तया सोमो राजा दीक्षया दीक्षितः। यया सोमो राजा दीक्षया
 दीक्षितः। तया त्वा दीक्षया दीक्षयामि। वाग्दीक्षा। तया प्राणो
 दीक्षया दीक्षितः। यया प्राणो दीक्षया दीक्षितः। तया त्वा दीक्षया
 दीक्षयामि। पृथिवी त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षताम्। अन्तरिक्षं त्वा
 दीक्षमाणमनु दीक्षताम्। द्यौस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षताम्॥८५॥

दिशस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। आपस्त्वा दीक्ष-
 माणमनु दीक्षन्ताम्। ओषधयस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्।
 वाक्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षताम्। ऋचस्त्वा दीक्षमाणमनु
 दीक्षन्ताम्। सामानि त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। यजूंषि
 त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। अहश्च रात्रिश्च। कृषिश्च वृष्टिश्च।
 त्विषिश्चापचितिश्च॥८६॥

आप॒श्चौष॑धयश्च। ऊ॒र्क् स॒नृता॑ च। तास्त्वा दीक्ष॑माण॒मनु॑
दीक्ष॑न्ताम्। स्वे दक्षे॑ दक्ष॑पित॒हे सी॑द। दे॒वानां॑ सु॒मो म॑ह॒ते
रणा॑य। स्वा॒स॒स्थस्त॑नुवा॒ संवि॑शस्व। पि॒तेवै॑धि स॒नव॑ आ सु॒शेवः॑।
शि॒वो मां शि॒वमा वि॑श। स॒त्यं म॑ आ॒त्मा। श्र॒द्धा मेऽक्षि॑तिः॥८७॥

तपो॑ मे प्र॒तिष्ठा॑। स॒वितृ॑प्र॒सूता॑ मा॒ दिशो॑ दीक्षयन्तु।
स॒त्यम॑स्मि। अ॒हं त्वद॑स्मि॒ मद॑सि त्वमे॒तत्। ममा॑सि योनि॒स्तव॑
योनि॑रस्मि। ममै॒व सन्व॑हं ह॒व्यान्य॑ग्रे। पु॒त्रः पि॒त्रे लो॒ककृ॑ज्जातवेदः।
आ॒जुह्वा॑नः सु॒प्रती॑कः पु॒रस्ता॑त्। अ॒ग्रे स्वां योनि॑मा सी॒द सा॒ध्या।
अ॒स्मिन्स॒धस्थे॑ अ॒ध्युत्तर॑स्मिन्॥८८॥

विश्वे॑ दे॒वा यज॑मानश्च सी॒दत। ए॒कमि॒षे वि॒ष्णुस्त्वाऽन्वे॑तु।
द्वे ऊ॒र्जे वि॒ष्णुस्त्वाऽन्वे॑तु। त्री॒णि व्र॒ताय॑ वि॒ष्णुस्त्वाऽन्वे॑तु।
च॒त्वारि॑ मा॒योभ॑वाय॒ विष्णु॑स्त्वाऽन्वे॑तु। प॒ञ्च प॒शुभ्यो॑ वि॒ष्णुस्त्वाऽन्वे॑तु।
ष॒ड्राय॑स्पोषा॒य वि॒ष्णुस्त्वाऽन्वे॑तु। स॒प्त स॒प्तभ्यो॑ हो॒त्राभ्यो॑
वि॒ष्णुस्त्वाऽन्वे॑तु। स॒खायः॑ स॒प्तप॑दा अ॒भू॒म। स॒ख्यं ते॑ गमे॒यम्॥८९॥

स॒ख्यात्ते॑ मा योष॑म्। स॒ख्यान्मे॑ मा यो॑षाः। साऽसि॑ सु॒ब्रह्म॑ण्ये।
तस्या॑स्ते पृथि॒वी पादः॑। साऽसि॑ सु॒ब्रह्म॑ण्ये। तस्या॑स्तेऽन्तरि॑क्षं
पादः॑। साऽसि॑ सु॒ब्रह्म॑ण्ये। तस्या॑स्ते द्यौः पादः॑। साऽसि॑ सु॒ब्रह्म॑ण्ये।
तस्या॑स्ते दि॒शः पादः॑॥९०॥

प॒रोर॑जास्ते प॒ञ्चमः॑ पादः॑। सा न॒ इष॑मूर्जं धु॒क्वा तेज॑

इन्द्रियम्। ब्रह्मवर्चसमन्नाद्यम्। वि मिमे त्वा पर्यस्वतीम्। देवानां
धेनुः सुदुधामनपस्फुरन्तीम्। इन्द्रः सोमं पिबतु। क्षेमो अस्तु नः।
इमान्नराः कृणुत वेदिमेत्यं। वसुमतीः रुद्रवतीमादित्यवतीम्॥११॥

वर्ष्मन्द्दिवः। नाभां पृथिव्याः। यथाऽयं यजमानो न रिष्येत्।
देवस्य सवितुः सवे। चतुः शिखण्डा युवतिः सुपेशाः। घृतप्रतीका
भुवनस्य मध्ये। तस्याः सुपर्णावधि यो निविष्टो। तयोर्देवानामधि
भागधेयम्। अप ज्ञयं भयं नुद। अप चक्राणि वर्तय। गृहः
सोमस्य गच्छतम्। न वा उ वेतन्म्रियसे न रिष्यसि। देवाः इदैषि
पृथिभिः सुगेभिः। यत्र यन्ति सुकृतो नापि दुष्कृतः। तत्र त्वा देवः
सविता दधातु॥१२॥

ब्रह्मणो योनिरहंसः पङ्क्तिं प्रपद्ये दीक्षा ययाऽऽदित्यो दीक्षया दीक्षितस्तया त्वा दीक्षया दीक्षयाम्योपधयो
दीक्षा द्यौस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षतामपचित्तिश्चाक्षितिरुत्तरस्मिन्नामेयं दिशः पादं आदित्यवतीं वर्तय पञ्च
च॥

[७]

यदस्य पारे रजसः। शुक्रं ज्योतिरजायत। तन्नः पर्षदति
द्विषः। अग्ने वैश्वानर स्वाहा। यस्माद्दीषाऽवाशिष्टाः। ततो नो अभयं
कृधि। प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृडा। नमो रुद्राय मीढुषे। यस्माद्दीषा
न्यषदः। ततो नो अभयं कृधि॥१३॥

प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृडा। नमो रुद्राय मीढुषे। उदुस्र तिष्ठ
प्रति तिष्ठ मारिषः। मेमं यज्ञं यजमानं च रीरिषः। सुवर्गे लोके
यजमानः हि धेहि। शन्न एधि द्विपदे शं चतुष्पदे। यस्माद्दीषा-

ऽवैपिष्ठाः प॒लायि॑ष्ठाः स॒मज्ञा॑स्थाः। ततो॑ नो॒ अभयं॑ कृधि। प्र॒जाभ्यः॑
सर्वा॑भ्यो मृड। नमो॑ रु॒द्राय॑ मी॒दुषे॑॥१४॥

य इ॒दम॑कः। तस्मै॒ नमः॑। तस्मै॒ स्वाहा॑। न वा उ॒वेतन्म्रि॑यसे।
आशा॑नां त्वा॒ विश्वा॒ आशाः॑। य॒ज्ञस्य॑ हि स्थ ऋ॒त्वियौ॑। इन्द्रा॑ग्नी
चेत॑नस्य च। हु॒ताहु॑तस्य॑ तृ॒प्यत॑म्। अहु॑तस्य हु॒तस्य॑ च। हु॒तस्य॑
चाहु॑तस्य च। अहु॑तस्य हु॒तस्य॑ च। इन्द्रा॑ग्नी अ॒स्य सोम॑स्य। वी॒तं
पि॑बतं जु॒षेथा॑म्। मा यज॑मानं॒ तमो॑ विदत्। म॒र्त्विजो॒ मो इ॒माः
प्र॒जाः। मा यः सोम॑मिमं॒ पिबा॑त्। स॒सृष्ट॑मु॒भयं॑ कृतम्॥१५॥

कृधि मी॒दुषे॑ऽहु॑तस्य च सप्त च॥ [८]

अ॒ना॒गस॑स्त्वा व॒यम्। इ॒न्द्रेण॑ प्रे॒षिता॒ उप॑। वा॒युष्टे॑
अ॒स्त्व॒श॒भूः। मि॒त्रस्ते॑ अ॒स्त्व॒श॒भूः। वरु॑णस्ते अ॒स्त्व॒श॒भूः।
अपा॑ङ्ग्या ऋ॒तस्य॑ गर्भाः। भुव॑नस्य गोपाः। श्येना॑ अतिथयः।
पर्व॑तानां ककुभः प्र॒युतो॑ नपातारः। व॒शुने॒न्द्र॑ ह्ययत।
घोषे॑णामीवा॒श्वा॒तय॑त॥१६॥

यु॒क्ताः स्थ॒ वह॑त। दे॒वा ग्रा॑वा॒ण इ॒न्दुरि॒न्द्र इत्य॑वादिषुः।
ए॒न्द्रम॑चुच्यवुः पर॒मस्याः॑ परा॒वतः॑। आ॒ऽस्मात्स॒धस्था॑त्।
ओ॒रोर॒न्तरि॑क्षात्। आ सु॒भूत॑म॒सुष॑वुः। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सं म॒ आसु॑षवुः।
सम॑रे रक्षा॑स्यवधिषुः। अप॑हतं ब्र॒ह्मज्य॑स्य। वाक्क्र॑ त्वा॒ मन॑श्च
श्रीणी॑ताम्॥१७॥

प्रा॒णश्च॑ त्वा॒ऽपान॑श्च॒ श्रीणी॑ताम्। चक्षु॑श्च त्वा॒ श्रोत्रं॑ च श्रीणी॑ताम्।

दक्षश्च त्वा बलं च श्रीणीताम्। ओजश्च त्वा सहश्च श्रीणीताम्।
 आयुश्च त्वाऽजरा च श्रीणीताम्। आत्मा च त्वा तनूश्च श्रीणीताम्।
 श्रुतोऽसि श्रुतं कृतः। श्रुताय त्वा श्रुतेभ्यस्त्वा। यमिन्द्रमाहुर्वरुणं
 यमाहुः। यं मित्रमाहुर्यमु सत्यमाहुः॥१८॥

यो देवानां देवतमस्तपोजाः। तस्मै त्वा तेभ्यस्त्वा। मयि
 त्यदिन्द्रियं महत्। मयि दक्षो मयि क्रतुः। मयि धायि सुवीर्यम्।
 त्रिशुग्धर्मो वि भातु मे। आकूत्या मनसा सह। विराजा ज्योतिषा
 सह। यज्ञेन पयसा सह। तस्य दोहमशीमहि॥१९॥

तस्य सुम्रमशीमहि। तस्य भक्षमशीमहि। वाग्जुषाणा सोमस्य
 तृप्यतु। मित्रो जनान्प्र स मित्र। यस्मान्न जातः परो अन्यो अस्ति।
 य आविवेश भुवनानि विश्वा। प्रजापतिः प्रजया संविदानः। त्रीणि
 ज्योतींषि सचते स षोडशी। एष ब्रह्मा य ऋत्वियः। इन्द्रो नाम
 श्रुतो गुणे॥१००॥

प्र ते महे विदथे शसिषु हरी। य ऋत्वियः प्र ते वन्वे।
 वनुषो हर्यतं मदम्। इन्द्रो नाम घृतं नयः। हरिभिश्चारु सेचते। श्रुतो
 गुण आ त्वा विशन्तु। हरिर्वर्षसङ्गिरः। इन्द्राधिपतेऽधिपतिस्त्वं
 देवानामसि। अधिपतिं माम्। आयुष्मन्तं वर्चस्वन्तं मनुष्येषु
 कुरु॥१०१॥

इन्द्रश्च सम्राड्वरुणश्च राजा। तौ ते भक्षं चक्रतुरग्र एतम्।
 तयोरनु भक्षं भक्षयामि। वाग्जुषाणा सोमस्य तृप्यतु। प्रजा-

पतिर्विश्वकर्मा। तस्य मनो देवं यज्ञेन राध्यासम्। अर्थेणा अस्य
जहितः। अवसानपतेऽवसानं मे विन्द। नमो रुद्राय वास्तोष्पतये।
आयने विद्रवणे॥१०२॥

उद्याने यत्परायणे। आवर्तने विवर्तने। यो गोपायति तं
हुवे। यान्यपामित्यान्यप्रतीतान्यस्मिं। यमस्य बलिना चरोमि। इहैव
सन्तः प्रति तद्यातयामः। जीवा जीवेभ्यो नि हराम एनत्। अनृणा
अस्मिन्ननृणाः परस्मिन्। तृतीये लोके अनृणाः स्याम। ये देवयानां
उत पितृयाणाः॥१०३॥

सर्वान्पथो अनृणा आक्षीयेम। इदमूनु श्रेयोऽवसानमा गन्म।
शिवे नो द्यावापृथिवी उभे इमे। गोमद्धनवदश्ववदूर्जस्वत्। सुवीरा
वीरैरनु सञ्चरेम। अर्कः पवित्रं रजसो विमानः। पुनाति देवानां
भुवनानि विश्वा। द्यावापृथिवी पयसा संविदाने। घृतं दुहाते अमृतं
प्रपीने। पवित्रमर्को रजसो विमानः। पुनाति देवानां भुवनानि
विश्वा। सुवर्ज्योतिर्यशो महत्। अशीमहि गाधमुत प्रतिष्ठाम्॥१०४॥
चातयत् श्रीणोतां सत्यमाहुरशीमहि गणे कुरु विद्रवणे पितृयाणां अर्को रजसो विमानञ्जीणि च॥[९]

उदस्ताम्पसीत्सविता मित्रो अर्यमा। सर्वानमित्रानवधीद्युगेन।
बृहन्तं मामंकरद्वीरवन्तम्। रथन्तरे श्रयस्व स्वाहा पृथिव्याम्।
वामदेव्ये श्रयस्व स्वाहाऽन्तरिक्षे। बृहति श्रयस्व स्वाहा दिवि।
बृहता त्वोपस्तभ्रोमि। आ त्वा ददे यशसे वीर्याय च। अस्मास्वघ्निया

यूयं दधाथेन्द्रियं पयः। यस्ते द्रप्सो यस्त उदरुषः॥१०५॥

दैव्यः केतुर्विश्वं भुवनमाविवेश। स नः पाह्यरिष्ट्यै स्वाहा।
अनु मा सर्वो यज्ञोऽयमेतु। विश्वे देवा मरुतः सामार्कः।
आप्रियश्छन्दांसि निविदो यजूंषि। अस्त्यै पृथिव्यै यद्यज्ञियम्।
प्रजापतेर्वर्तनिमनु वर्तस्व। अनुर्वरैरनु राध्याम गोभिः। अन्वश्चैरनु
सर्वैरु पुष्टैः। अनु प्रजयाऽन्विन्द्रियेण॥१०६॥

देवा नो यज्ञमृजुधा नयन्तु। प्रतिक्षेत्रे प्रति तिष्ठामि राष्ट्रे।
प्रत्यश्वेषु प्रति तिष्ठामि गोषु। प्रति प्रजायां प्रति तिष्ठामि भव्यै।
विश्वमन्याऽभि वावृधे। तदन्यस्यामधिश्चितम्। दिवे च विश्वकर्मणे।
पृथिव्यै चाकरं नमः। अस्कान्द्यौः पृथिवीम्। अस्कानृषभो
युवांगाः॥१०७॥

स्कन्नेमा विश्वा भुवना। स्कन्नो यज्ञः प्र जनयतु। अस्कानजनि
प्राजनि। आ स्कन्नाज्जायते वृषा। स्कन्नात्प्र जनिषीमहि। ये देवा
येषामिदं भागधेयं बभूव। येषां प्रयाजा उतानूयाजाः। इन्द्रज्येष्ठेभ्यो
वरुणराजभ्यः। अग्निहोतृभ्यो देवेभ्यः स्वाहा। उत त्या नो दिवा
मतिः॥१०८॥

अदितिरूत्या गमत्। सा शन्ताची मयस्करत्। अप स्निधः।
उत त्या दैव्या भिषजा। शन्नस्करतो अश्विना। यूयातामस्मद्रपः।
अप स्निधः। शमग्निरग्निभिस्करत्। शन्नस्तपतु सूर्यः। शं वातो
वात्वरपाः॥१०९॥

अप॒ स्त्रिधैः। तदि॒त्पदं॑ न विचि॑केत वि॒द्वान्। यन्मृ॑तः पुनर॑प्येति
जी॒वान्। त्रिवृ॑द्यद्भुवनस्य रथ॑वृत्। जी॒वो गर्भो॑ न मृ॒तः स जी॑वात्।
प्रत्य॑स्मै पिपी॑षते। विश्वा॑नि वि॒दुषे॑ भर। अ॒रङ्ग॑माय॒ जग्म॑वे।
अप॑श्चाद्दध्वने॒ नरैः। इन्दुरि॑न्दुमवा॑गात्। इन्दो॒रिन्द्रो॑ऽपात्। तस्य॑ त
इन्दु॒विन्द्र॑पीतस्य॒ मधु॑मतः। उप॑हूत॒स्योप॑हूतो भक्षयामि॥११०॥

उद॒रुष॑ इन्द्रि॒येण॑ गा म॒तिर॑र॒पा अंगा॑न्नाणि॒ च॥ [१०]

ब्रह्म॑ प्रति॒ष्ठा मन॑सो ब्रह्म॑ वा॒चः। ब्रह्म॑ य॒ज्ञाना॑
ह॒विषा॑माज्य॑स्य। अति॑रिक्तं कर्म॑णो यच्च॑ हीनम्। य॒ज्ञः
पवा॑णि प्रति॒रन्ने॑ति क॒ल्पय॑न्। स्वाहा॑कृताऽऽहु॑तिरेतु दे॒वान्।
आश्रा॑वितम॒त्याश्रा॑वितम्। वष॑ट्कृतम॒त्यनू॑क्तं च य॒ज्ञे। अति॑रिक्तं
कर्म॑णो यच्च॑ हीनम्। य॒ज्ञः पवा॑णि प्रति॒रन्ने॑ति क॒ल्पय॑न्।
स्वाहा॑कृताऽऽहु॑तिरेतु दे॒वान्॥१११॥

यद्वो॑ दे॒वा अति॑पादया॑नि। वा॒चा चि॒त्प्रय॑तं दे॒वहे॑डनम्।
अ॒रा॒यो अ॒स्मा अ॒भिदु॑च्छुना॒यते॑। अ॒न्यत्रा॑स्मन्म॒रुत॑स्तन्निधे॑तन।
त॒तं म॒ आप॑स्तदु॒ ताय॑ते पुनः॑। स्वादि॑ष्ठा धी॒तिरु॒चथा॑य शस्यते।
अ॒यं स॑मु॒द्र उ॒त वि॒श्वभै॑षजः। स्वाहा॑कृतस्य॒ समु॑तृष्णुतर्भुवः।
उद्व॑यं तम॑स॒स्परि॑। उदु॒त्यं चि॒त्रम्॥११२॥

इ॒मं मे॑ वरु॒ण तत्त्वा॑ यामि। त्वन्नो॑ अ॒ग्ने स त्वन्नो॑ अ॒ग्ने। त्वम॑ग्ने
अ॒यासि॑ प्रजा॑पते। इ॒मं जी॒वेभ्यः॑ परि॒धिं द॑धामि। मैषान्नु॑गाद॒परो॑

अर्धमेतम्। शतं जीवन्तु शरदः पुरूचीः। तिरो मृत्युं दधतां पर्वतेन।
इष्टेभ्यः स्वाहा वषडनिष्टेभ्यः स्वाहा। भेषजं दुरिष्ठ्यै स्वाहा निष्कृत्यै
स्वाहा। दौराध्यै स्वाहा दैवीभ्यस्तनूभ्यः स्वाहा॥११३॥

ऋद्धौ स्वाहा समृद्धौ स्वाहा। यतं इन्द्र भयामहे। ततो नो
अभयं कृधि। मघवञ्छुग्धि तव तन्न ऊतयै। वि द्विषो वि मृधो
जहि। स्वस्तिदा विशस्पतिः। वृत्रहा वि मृधो वशी। वृषेन्द्रः पुर
एतु नः। स्वस्तिदा अभयङ्करः। आभिर्गीर्भिर्यदतो न ऊनम्॥११४॥

आप्यायय हरिवो वर्धमानः। यदा स्तोतृभ्यो महि गोत्रा
रुजासि। भूयिष्ठभाजो अयं ते स्याम। अनाज्ञातं यदाज्ञातम्।
यज्ञस्य क्रियते मिथु। अग्ने तदस्य कल्पय। त्वं हि वेत्थ
यथातथम्। पुरुषसम्मितो यज्ञः। यज्ञः पुरुषसम्मितः। अग्ने तदस्य
कल्पय। त्वं हि वेत्थ यथातथम्। यत्पाक्त्रा मनसा दीनदक्षा
न। यज्ञस्य मन्वते मर्तासः। अग्निष्टद्धोतां क्रतुविद्विजानन्। यजिष्ठो
देवां ऋतुशो यजाति॥११५॥

देवाश्चित्रं तनूभ्यः स्वाहो नं पुरुषसम्मितोऽग्ने तदस्य कल्पय पञ्च च॥ [११]

यद्देवा देवहेडनम्। देवासश्चकृमा वयम्। आदित्यास्तस्मान्मा
मुञ्चत। ऋतस्यर्तेन मामुत। देवा जीवनकाम्या यत्। वाचा-
ऽनृतमूदिम। अग्निर्मा तस्मादेनसः। गार्हपत्यः प्रमुञ्चतु। दुरिता
यानि चकृमा करोतु मामनेनसम्॥११६॥

ऋतेन द्यावापृथिवी। ऋतेन त्वं संरस्वति। ऋतान्मां
मुञ्चतां हंसः। यदन्यकृतमारिम। सजातशंसादुत वा
जामिशंसात्। ज्यायंसः शंसादुत वा कनीयसः। अनाज्ञातं
देवकृतं यदेनः। तस्मात्त्वमस्माज्जातवेदो मुमुग्धि। यद्वाचा
यन्मनसा। बाहुभ्यामूरुभ्यामष्टीवद्भ्याम्॥११७॥

शिश्नैर्यदनृतं चकृमा वयम्। अग्निर्मा तस्मादेनंसः।
यद्धस्ताभ्यां चकर किल्बिषाणि। अक्षाणां वग्नुमुपजिघ्रमानः।
दूरेपश्या च राष्ट्रभृच्च। तान्यप्सरसावनुदत्तामृणानि। अदीव्यन्नृणं
यदहं चकार। यद्वादास्यन्त्सञ्जगारा जनैभ्यः। अग्निर्मा तस्मादेनंसः।
यन्मयि माता गर्भे सति॥११८॥

एनंश्चकार यत्पिता। अग्निर्मा तस्मादेनंसः। यदा पिपेष मातरं
पितरम्। पुत्रः प्रमुदितो धयन्। अहिंसितौ पितरौ मया तत्।
तदग्रे अनृणो भवामि। यदन्तरिक्षं पृथिवीमुत द्याम्। यन्मातरं
पितरं वा जिहिंसिम। अग्निर्मा तस्मादेनंसः। यदाशसां निशसा
यत्पराशसा॥११९॥

यदेनंश्चकृमा नूतनं यत्पुंराणम्। अग्निर्मा तस्मादेनंसः। अतिं
क्रामामि दुरितं यदेनः। जहामि रिप्रं परमे सधस्थे। यत्र यन्ति
सुकृतो नापि दुष्कृतः। तमा रोहामि सुकृतां नु लोकम्। त्रिते
देवा अमृजतैतदेनः। त्रित एतन्मनुष्येषु मामृजे। ततो मा यदि

किञ्चिदानुशे। अग्निर्मा तस्मादेनसः॥१२०॥

गार्हपत्यः प्रमुञ्चतु। दुरिता यानि चकृम। करोतु मामनेनसम्।
दिवि जाता अप्सु जाताः। या जाता ओषधीभ्यः। अथो या
अग्निजा आपः। ता नः शुन्धन्तु शुन्धनीः। यदापो नक्तं दुरितं
चराम। यद्वा दिवा नूतनं यत्पुंराणम्। हिरण्यवर्णास्तत उत्पुनीत
नः। इमं मे वरुण तत्त्वा यामि। त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने। त्वमग्ने
अयासि॥१२१॥

अनेनसमष्टीकञ्चा९ सति पराशसाऽऽनशैऽग्निर्मा तस्मादेनसः पुनीत नस्त्रीणि च (यदेवा देवा ऋतेन
सजातशः साद्यद्वाचा यद्वस्तोभ्यामदीव्यं यन्मयि माता यदा पिपेष यदन्तरिक्षं यदाशसाऽति क्रामामि त्रिते
देवा दिवि जाता अप्सु जाता यदापं इमं मे वरुण तत्त्वा यामि त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने त्वमग्ने
अयासि।)॥

[१२]

यत्ते ग्राव्णां चिच्छिदुः सोम राजन्। प्रियाण्यङ्गानि
स्वर्धिता परूँषि। तथ्सन्धश्स्वाज्येनोत वर्धयस्व। अनागसो
अधमिथ्सङ्ग्येम। यत्ते ग्रावा बाहुच्युतो अचुच्यवुः। नरो यत्ते
दुदुहुर्दक्षिणेन। तत्त आप्यायतां तत्तै। निष्ठ्यायतां देव सोम। यत्ते
त्वचं बिभिदुर्यच्च योनिम्। यदास्थानात्प्रच्युतो वेनसि त्मना॥१२२॥

त्वया तथ्सोम गुप्तमस्तु नः। सा नः सन्धासत्परमे व्योमन्।
अहाच्छरीरं पयसा समेत्य। अन्योन्यो भवति वर्णो अस्य।
तस्मिन्वयमुपहृतास्तव स्मः। आ नो भज सदसि विश्वरूपे।
नृचक्षाः सोम उत शुश्रुगस्तु। मा नो वि हांसीद्भिर आवृणानः।
अनागास्तनुवो वावृधानः। आ नो रूपं वहतु जायमानः॥१२३॥

उप॑ क्षरन्ति जुहो॑ घृतेन॑। प्रियाण्यङ्गानि॑ तव॑ वर्धयन्तीः। तस्मै॑ ते
सोम॑ नम॑ इद्वष॑द्व। उप॑ मा राजन्सुकृ॑ते ह्वय॑स्व। सं प्रा॑णापा॒नाभ्या॑ ५
समु॑ चक्षु॑षा॒ त्वम्। स॑ ५ श्रोत्रे॑ण गच्छ॑स्व सोम॑ राजन्। यत्तु॑
आस्थि॑त॒ ५ शमु॑ तत्तै॑ अस्तु। जा॒नी॒तान्नः॑ स॒ङ्गम॑ने पथी॒नाम्। ए॒तं
जा॒नी॒तात्पर॑मे व्योमन्। वृकाः॑ सध॒स्था वि॒द रूप॑मस्य॥१२४॥

यदा॒गच्छा॑त्प॒थिभिर्दे॒वयानैः॑। इ॒ष्टा॒पूर्ते॑ कृ॒णु॒तादा॒विर॑स्मै।
अरि॑ष्ठो राज॒न्नग॑दः परे॑हि। नम॑स्ते अस्तु॒ चक्ष॑से रघू॒यते।
नाक॑मारो॒ह सह॑ यज॑मानेन। सूर्य॑ गच्छ॒तात्पर॑मे व्योमन्। अभू॑द्दे॒वः
स॒वि॒ता वन्द्यो॑नु नः॑। इ॒दानी॑महं॒ उप॒वाच्यो॑ नृभिः॑। वि॒ यो रत्ना॑
भज॑ति मान॒वेभ्यः॑। श्रेष्ठ॑ नो अत्र॒ द्रवि॑णं यथा॒ दध॑त्। उप॑
नो मि॒त्रावरु॑णाविहा॒वत॑म्। अ॒न्वादी॑ध्याथामि॒ह नः॑ सखा॒या।
आ॒दि॒त्यानां॑ प्रसि॑तिरहे॒तिः। उ॒ग्रा श॒तापा॑ष्ठा घ॒विषा॑ परि॒ णो
वृण॑क्तु। आप्या॑यस्व॒ सन्तैः॑॥१२५॥

त्मना॒ जाय॑मानोऽस्य॒ दध॑त्यञ्च॒ च॥ [१३]

यदि॑दी॒क्षे मन॑सा॒ यच्च॑ वा॒चा। यद्वा॑ प्रा॒णैश्चक्षु॑षा॒ यच्च॑
श्रोत्रे॑ण। यद्रेत॑सा मिथु॒नेनाप्या॑त्मना॑। अ॒द्भ्यो लो॒का द॑धिरे॒ तेज॑
इन्द्रि॑यम्। शु॒क्रा दी॒क्षायै॑ तप॑सो वि॒मोच॑नीः। आपो॑ वि॒मो॒क्रीर्मयि॑
तेज॑ इन्द्रि॑यम्। यदृ॒चा साम्ना॑ यजु॑षा। प॒शूनां॑ चर्मन् ह॒विषा॑
दिदी॑क्षे। यच्छ॒न्दोभि॑रोष॒धीभिर्वन॑स्पतौ॑। अ॒द्भ्यो लो॒का द॑धिरे॒ तेज॑
इन्द्रि॑यम्॥१२६॥

शुक्रा दीक्षायै तपंसो विमोचनीः। आपो विमोक्तीर्मयि तेजं
 इन्द्रियम्। येन ब्रह्म येन क्षत्रम्। येनेन्द्राग्नी प्रजापतिः सोमो वरुणो
 येन राजा। विश्वे देवा ऋषयो येन प्राणाः। अद्ध्यो लोका दधिरे तेजं
 इन्द्रियम्। शुक्रा दीक्षायै तपंसो विमोचनीः। आपो विमोक्तीर्मयि
 तेजं इन्द्रियम्। अपां पुष्पमस्योषधीनां रसः। सोमस्य प्रियं
 धाम॥१२७॥

अग्नेः प्रियतमं हविः स्वाहा। अपां पुष्पमस्योषधीनां रसः।
 सोमस्य प्रियं धाम। इन्द्रस्य प्रियतमं हविः स्वाहा। अपां
 पुष्पमस्योषधीनां रसः। सोमस्य प्रियं धाम। विश्वेषां देवानां
 प्रियतमं हविः स्वाहा। वयं सोम व्रते तव। मनस्तनूषु पिप्रतः।
 प्रजावन्तो अशीमहि॥१२८॥

देवेभ्यः पितृभ्यः स्वाहा। सोम्येभ्यः पितृभ्यः स्वाहा। कव्येभ्यः
 पितृभ्यः स्वाहा। देवांस इह मादयध्वम्। सोम्यांस इह मादयध्वम्।
 कव्यांस इह मादयध्वम्। अनन्तरिताः पितरः सोम्याः सोमपीथात्।
 अपैतु मृत्युरमृतं न आगन्। वैवस्वतो नो अभयं कृणोतु। पूर्णं
 वनस्पतेरिव॥१२९॥

अभि नः शीयतां रयिः। सचतां नः शचीपतिः। परं मृत्यो
 अनु परेहि पन्थाम्। यस्ते स्व इतरो देवयानात्। चक्षुष्मते
 शृण्वते ते ब्रवीमि। मा नः प्रजां रीरिषो मोत वीरान्। इदमनू
 श्रेयोवसानमागन्म। यद्भोजिद्धं न जिदंश्च जिद्यत्। पूर्णं वनस्पतेरिव।

अ॒भि नः॑ शी॒यता॑ र॒यिः। सच॑तां नः शची॒पतिः॑॥१३०॥

वन॑स्पता॒वृद्धो॑ लो॒का दधिरे॑ तेजं॒ इन्द्रि॑यं धामांशीमहीवा॒भिः शी॒यता॑ र॒यिरेकं॑ च॥—[१४]

सर्वान् यद्विष्य॑ण्णेन॒ वि वै याः पुर॑स्ताद्देवां दे॒वेषु॑ परि॒स्तृणी॑त सक्षेदं॒ यदस्य॑ पा॒रं॒ऽना॒गस॑
उद॑स्ताम्पसी॒द्वह्यं॑ प्रति॒ष्ठा यद्दे॒वा यत्ते॑ ग्रा॒व्णा यद्दि॑दीक्षे चतु॒र्दश॑॥१४॥

सर्वान्भू॑तिमे॒व यामे॒वाप्स्वाहु॑तिं ब्र॒तानां॑ पर्ण॒वल्कः॑ सो॒म्यानां॑म॒स्मिन् य॒ज्ञेऽग्रे॑ यो नो॒ ज्यो॒ग्जी॒वाः प॒रोर॑जाः
प्र॒तेम॑हे ब्रह्मं॒ प्रति॒ष्ठा गा॒र्हप॑त्यस्त्रि॒शदु॑त्तरश॒तम्॑॥१३०॥

सर्वाञ्छची॒पतिः॑॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके सप्तमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥अष्टमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके अष्टमः प्रपाठकः॥

सा॒ङ्ग्रह॑ण्येष्ट्यां यज॑ते। इ॒माञ्ज॒नता॑ र॒ सङ्ग्र॑ह्नीतिं॒ द्वाद॑शार॒त्नी
र॒शना॑ भ॒वति॑ द्वाद॑श॒ मासाः॑ सं॒वथ्स॑रः। सं॒वथ्स॑रमे॒वाव॑ रुन्धे। मौ॒ञ्जी
भ॒वति॑ ऊ॒र्ग्वै मु॒ञ्जाः॑। ऊ॒र्जमे॒वाव॑ रुन्धे। चि॒त्रा नक्ष॑त्रं भ॒वति॑। चि॒त्रं
वा ए॒तत्क॑र्म॥१॥

यद॑श्चमे॒धः समृ॑द्धौ। पु॒ण्यं॑नाम दे॒वय॑जनम॒ध्यव॑स्यति।
पु॒ण्यामे॒व तेन॑ की॒र्तिम॑भि ज॒यति॑। अप॑दातीनृ॒त्विजः॑ स॒माव॑हन्त्या
सु॒ब्रह्म॑ण्यायाः। सु॒वर्ग॑स्य लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यौ। के॒शश्म॑श्रु व॒पते॑।
न॒खानि॑ नि कृ॒न्तते॑। द॒तो धा॑वते। स्ना॒ति। अह॑तं वासुः परि॑धत्ते।

पाप्मनोऽपहृत्यै। वाचं यत्त्वोपं वसति। सुवर्गस्य लोकस्य गुप्त्यै।
रात्रिं जागरयन्त आसते। सुवर्गस्य लोकस्य समंष्ट्यै॥२॥

कर्म धत्ते पञ्च च॥ _____ [१]

चतुष्टय्य आपो भवन्ति। चतुः शफो वा अश्वः प्राजापत्यः
समृद्ध्यै। ता दिग्भ्यः समाभृता भवन्ति। दिक्षु वा आपः। अन्नं वा
आपः। अद्ध्यो वा अन्नं जायते। यदेवाद्ध्योऽन्नं जायते। तदव रुन्धे।
तासु ब्रह्मौदनं पंचति। रेत एव तदधाति॥३॥

चतुः शरावो भवति। दिक्ष्वेव प्रति तिष्ठति। उभयतोरुक्मौ
भवतः। उभयत एवास्मिन्नुचं दधाति। उद्धरति श्रुतत्वाय।
सर्पिष्वान्भवति मेध्यत्वाय। चत्वारि आर्षेयाः प्राश्नन्ति। दिशामेव
ज्योतिषि जुहोति। चत्वारि हिरण्यानि ददाति। दिशामेव
ज्योतीं ष्यव रुन्धे॥४॥

यदाज्यमुच्छिष्यते। तस्मिन्नशनान्युनत्ति। प्रजापतिर्वा
औदनः। रेत आज्यम्। यदाज्ये रशनान्युनत्ति। प्रजापतिमेव
रेतसा समर्धयति। दर्भमयी रशना भवति। बहु वा एष कुचरो
मेध्यमुपगच्छति। यदश्वः। पवित्रं वै दर्भाः॥५॥

यद्वर्भमयी रशना भवति। पुनात्येवैनम्। पूतमेनं मेध्यमा
लभते। अश्वस्य वा आलब्धस्य महिमोदक्रामत्। स महर्त्विजः
प्राविंशत्। तन्महर्त्विजां महर्त्विक्कम्। यन्महर्त्विजः प्राश्नन्ति।

महिमानमेवास्मिन्तद्वधति। अश्वस्य वा आलब्धस्य रेत उदक्रामत्।
तथ्सुवर्णं हिरण्यमभवत्। यथ्सुवर्णं हिरण्यं ददाति। रेत एव
तद्वधति। ओदने ददाति। रेतो वा ओदनः। रेतो हिरण्यम्।
रेतसैवास्मिन्नेतो दधाति॥६॥

दधाति रुन्धे दुर्भा अंभवत्थद च॥ [२]

यो वै ब्रह्मणे देवेभ्यः प्रजापतयेऽप्रतिप्रोच्याश्वं मेध्यं बध्नाति।
आ देवताभ्यो वृश्च्यते। पापीयान्भवति। यः प्रतिप्रोच्यं। न देवताभ्य
आवृश्च्यते। वसीयान्भवति। यदाहं। ब्रह्मन्नश्वं मेध्यं भन्त्स्यामि
देवेभ्यः प्रजापतये तेन राध्यासमिति। ब्रह्म वै ब्रह्मा। ब्रह्मण एव
देवेभ्यः प्रजापतये प्रतिप्रोच्याश्वं मेध्यं बध्नाति॥७॥

न देवताभ्य आ वृश्च्यते। वसीयान्भवति। देवस्य त्वा सवितुः
प्रसव इति रशनामादत्ते प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह। अश्विनौ
हि देवानामध्वर्यू आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै। व्यृद्धं
वा एतद्यज्ञस्य। यदयजुष्केण क्रियते। इमामंगृभ्णन्नशनामृतस्ये-
त्यधि वदति यजुष्कृत्यै। यज्ञस्य समृद्धौ॥८॥

तदाहुः। द्वादशारली रशना कर्तव्या(३) त्रयोदशारली(३)-
रिति। ऋषभो वा एष ऋतूनाम्। यथ्संवत्सरः। तस्य त्रयोदशो
मासो विष्टपम्। ऋषभ एष यज्ञानाम्। यदश्वमेधः। यथा
वा ऋषभस्य विष्टपम्। एवमेतस्य विष्टपम्। त्रयोदशमरत्निं
रशनार्यामुपा दधाति॥९॥

यथर्षभस्य विष्टपः सः स्फुरोति। तादृगेव तत्। पूर्वं आयुषि
विदथेषु कव्येत्याह। आयुरेवास्मिन्दधाति। तया देवाः सुतमा
बभूवुरित्याह। भूतिमेवोपावर्तते। ऋतस्य सामन्त्सरमारपन्तीत्याह।
सत्यं वा ऋतम्। सत्येनैवैनमृतेनारभते। अभिधा असीत्याह॥१०॥

तस्मादश्वमेधयाजी सर्वाणि भूतान्यभि भवति। भुवनमसी-
त्याह। भूमानमेवोपैति। यन्ताऽसीत्याह। यन्तारमेवैनं करोति।
धर्ताऽसीत्याह। धर्तारमेवैनं करोति। सौऽग्निं वैश्वानरमित्याह।
अग्नावेवैनं वैश्वानरे जुहोति। सप्रथसमित्याह॥११॥

प्रजयैवैनं पशुभिः प्रथयति। स्वाहाकृत इत्याह। होमं
एवास्यैषः। पृथिव्यामित्याह। अस्यामेवैनं प्रतिष्ठापयति।
यन्ता राड्यन्ताऽसि यमनो धर्ताऽसि धरुण इत्याह।
रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे। कृष्यै त्वा क्षेमाय त्वा
रय्यै त्वा पोषाय त्वेत्याह। आमेवैतामा शास्ते। स्वगा त्वा देवेभ्य
इत्याह। देवेभ्य एवैनं स्वगा करोति। स्वाहा त्वा प्रजापतय
इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। यस्या एव देवताया आलभ्यते।
तयैवैनं समर्धयति॥१२॥

ब्रूति समृद्धा उपादधात्यसीत्याह सप्रथसमित्याह देवेभ्य इत्याह पञ्च च॥ [३]

यः पितुरनुजायाः पुत्रः। स पुरस्तान्नयति। यो मातुरनुजायाः
पुत्रः। स पश्चान्नयति। विष्वश्चमेवास्मात्पाप्मानं विवृहतः। यो अर्वन्तं

जिघाँसति तमभ्यमीति वरुण इति श्वानं चतुरक्षं प्रसौति। परो
मर्तः पुरः श्वेति शुनश्चतुरक्षस्य प्रहन्ति। श्वेव वै पाप्मा भ्रातृव्यः।
पाप्मानमेवास्य भ्रातृव्यश्च हन्ति। सैध्रकं मुसलं भवति॥१३॥

कर्मकर्मैवास्मै साधयति। पौंश्चल्लेयो हन्ति। पुंश्चल्लां
वै देवाः शुचं न्यदधुः। शुचैवास्य शुचश्च हन्ति। पाप्मा वा
एतमीप्सतीत्याहुः। योऽश्वमेधेन यजत इति। अश्वस्याधस्पदमु-
पास्यति। वज्री वा अश्वः प्राजापत्यः। वज्रेणैव पाप्मानं
भ्रातृव्यमवक्रामति। दक्षिणाऽपि प्लावयति॥१४॥

पाप्मानमेवास्माच्छमलमपि प्लावयति। ऐषीक उदूहो
भवति। आयुर्वा इषीकाः। आयुरेवास्मिन्दधति। अमृतं वा
इषीकाः। अमृतमेवास्मिन्दधति। वेतसशाखोपसम्बद्धा भवति।
अप्सुयोनिर्वा अश्वः। अप्सुजो वेतसः। स्वादेवैनं योनेर्निर्मिमीते।
पुरस्तात्प्रत्यश्चमभ्युदूहति। पुरस्तादेवास्मिन्प्रतीच्यमृतं दधाति।
अहं च त्वं च वृत्रहन्निति ब्रह्मा यजमानस्य हस्तं गृह्णाति।
ब्रह्मक्षत्रे एव सन्दधाति। अभिक्रत्वेन्द्र भूरधृज्मन्नित्यध्वर्युर्यजमानं
वाचयत्यभिजित्यै॥१५॥

भवति प्लावयति मिमीते पञ्च च॥ [४]

चत्वारं ऋत्विजः समुक्षन्ति। आभ्य एवैनं चतसृभ्यो
दिग्भ्योऽभि समीरयन्ति। शतेन राजपुत्रैः सहाध्वर्युः। पुरस्तात्-

प्रत्यङ्गिष्ठम्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं राजा वृत्रं
वेध्यादिति। राज्यं वा अध्वर्युः। क्षत्रं राजपुत्रः। राज्ये-
नैवास्मिन्क्षत्रं दधाति। शतेनाराजभिरुग्रैः सह ब्रह्मा॥१६॥

दक्षिणत उदङ्गिष्ठम्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं
राजाऽप्रतिधृष्योऽस्त्विति। बलं वै ब्रह्मा। बलमराजोग्रः।
बलेनैवास्मिन्बलं दधाति। शतेन सूतग्रामणिभिः सह होता।
पश्चात्प्राङ्गिष्ठम्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं राजाऽस्यै
विशः॥१७॥

बहुग्वै बहुश्वायै बह्वजाविकायै। बहुव्रीहियुवायै बहुमाष-
तिलायै। बहुहिरण्यायै बहुहस्तिकायै। बहुदासपूरुषायै रयिमत्यै
पुष्टिमत्यै। बहुरायस्पोषायै राजास्त्विति। भूमा वै होता। भूमा
सूतग्रामण्यः। भूमैवास्मिन्भूमानं दधाति। शतेन क्षत्तसङ्गहीतृभिः
सहोद्गाता। उत्तरतो दक्षिणा तिष्ठम्प्रोक्षति॥१८॥

अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं राजा सर्वमायुरेत्विति।
आयुर्वा उद्गाता। आयुः क्षत्तसङ्गहीतारः। आयुषैवास्मिन्नायुर्दधाति।
शतं शतं भवन्ति। शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये
प्रति तिष्ठति। चतुः शता भवन्ति। चतस्रो दिशः। दिक्ष्वेव प्रति
तिष्ठति॥१९॥

ब्रह्मा विश उक्षति दिश एकं च॥—————[५]

यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवं वा एतदश्वस्य

स्कन्दति। यन्निक्तमनालब्धमुत्सृजन्ति। यथस्तोक्या अन्वाह।
 सर्वहुतमेवैनं करोत्यस्कन्दाय। अस्कन्त्रं हि तत्। यद्धुतस्य
 स्कन्दति। सहस्रमन्वाह। सहस्रसम्मितः सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य
 लोकस्याभिजित्यै॥ २० ॥

यत्परिमिता अनुब्रूयात्। परिमितमव रुन्धीत। अपरिमिता
 अन्वाह। अपरिमितः सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य समंष्ट्यै
 स्तोक्या जुहोति। या एव वर्ष्या आपः। ता अव रुन्धे। अस्यां
 जुहोति। इयं वा अग्निर्वैश्वानरः॥ २१ ॥

अस्यामेवैनाः प्रतिष्ठापयति। उवाच ह प्रजापतिः। स्तोक्यासु
 वा अहमंश्वमेधं संस्थापयामि। तेन ततः संस्थितेन
 चरामीति। अग्नये स्वाहेत्याह। अग्नय एवैनं जुहोति। सोमाय
 स्वाहेत्याह। सोमायैवैनं जुहोति। सवित्रे स्वाहेत्याह। सवित्र एवैनं
 जुहोति॥ २२ ॥

सरस्वत्यै स्वाहेत्याह। सरस्वत्या एवैनं जुहोति। पूष्णे
 स्वाहेत्याह। पूष्ण एवैनं जुहोति। बृहस्पतये स्वाहेत्याह।
 बृहस्पतय एवैनं जुहोति। अपां मोदाय स्वाहेत्याह। अद्ध्य एवैनं
 जुहोति। वायवे स्वाहेत्याह। वायव एवैनं जुहोति॥ २३ ॥

मित्राय स्वाहेत्याह। मित्रायैवैनं जुहोति। वरुणाय स्वाहेत्याह।
 वरुणायैवैनं जुहोति। एताभ्य एवैनं देवताभ्यो जुहोति। दशदश

सम्पादं जुहोति। दशाक्षरा विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमव
 रुन्धे। प्र वा एषोऽस्माल्लोकाच्च्यवते। यः पराचीराहुतीर्जुहोति। पुनः
 पुनरभ्यावर्तं जुहोति। अस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठति। एतां ह
 वाव सोऽश्वमेधस्य सऽस्थितिमुवाचास्कन्दाय। अस्कन्नं हि तत्।
 यद्यज्ञस्य सऽस्थितस्य स्कन्दति॥२४॥

अभिर्जित्यै वैश्वानरः संवित्र एवैनं जुहोति वायवं एवैनं जुहोति च्यवते पदं च॥—————[६]

प्रजापतये त्वा जुष्टं प्रोक्षामीति पुरस्तात्प्रत्यङ्गिष्ठन्प्रोक्षति।
 प्रजापतिर्वै देवानामन्नादो वीर्यावान्। अन्नाद्यमेवास्मिन्वीर्यं दधाति।
 तस्मादश्वः पशूनामन्नादो वीर्यावत्तमः। इन्द्राग्निभ्यां त्वेति दक्षिणतः।
 इन्द्राग्नी वै देवानामोजिष्ठौ बलिष्ठौ। ओजं एवास्मिन्बलं दधाति।
 तस्मादश्वः पशूनामोजिष्ठो बलिष्ठः। वायवे त्वेति पश्चात्। वायुर्वै
 देवानामाशुः सारसारितमः॥२५॥

ज्वमेवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः पशूनामाशुः सारसारितमः।
 विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्युत्तरतः। विश्वे वै देवा देवानां
 यशस्वितमाः। यशं एवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः पशूनां
 यशस्वितमः। देवेभ्यस्त्वेत्यधस्तात्। देवा वै देवानामपचिततमाः।
 अपचितिमेवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः पशूनामपचिततमः॥२६॥

सर्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्युपरिष्ठात्। सर्वे वै देवास्त्विषिमन्तो
 हरस्विनः। त्विषिमेवास्मिन् हरो दधाति। तस्मादश्वः पशूनां

त्विषिमान् हरस्वितमः। दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै
 त्वेत्याह। एभ्य एवैनं लोकेभ्यः प्रोक्षति। सते त्वाऽसते
 त्वाऽद्ध्यस्त्वौषधीभ्यस्त्वा विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्य इत्याह।
 तस्मादश्वमेधयाजिनः सर्वाणि भूतान्युपजीवन्ति। ब्रह्मवादिनो
 वदन्ति। यत्प्राजापत्योऽश्वः। अथ कस्मादेनमन्याभ्यो देवताभ्योऽपि
 प्रोक्षतीति। अश्वे वै सर्वा देवता अन्वायन्ताः। तं यद्विश्वेभ्यस्त्वा
 भूतेभ्य इति प्रोक्षति। देवता एवास्मिन्नन्वा यातयति। तस्मादश्वे
 सर्वा देवता अन्वायन्ताः॥२७॥

सारसारितमोऽपचिततमः प्राजापत्योऽश्वः पञ्च च॥ [७]

यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवं वा एतदश्वस्य
 स्कन्दति। यत्प्रोक्षितमनालब्धमुत्सृजन्ति। यदश्वचरितानि
 जुहोति। सर्वहुतमेवैनं करोत्यस्कन्दाय। अस्कन्नः हि तत्।
 यद्धुतस्य स्कन्दति। ईङ्गाराय स्वाहेङ्गृताय स्वाहेत्याह। एतानि वा
 अश्वचरितानि। चरितैरेवैनः समर्धयति॥२८॥

तदाहुः। अनाहुतयो वा अश्वचरितानि। नैता होतव्या इति।
 अथो खल्वाहुः। होतव्या एव। अत्र वावैवं विद्वानश्वमेधः
 सःस्थापयति। यदश्वचरितानि जुहोति। तस्माद्धोतव्या इति।
 बहिर्धा वा एनमेतदायतनादधाति। भ्रातृव्यमस्मै जनयति॥२९॥

यस्यानायतनेऽन्यत्राग्रेराहुतीर्जुहोति। सावित्रिया इष्ट्याः

पुरस्तात्स्विष्टकृतः। आहवनीयेऽश्वचरितानि जुहोति। आयतन
 एवास्याऽऽहुतीर्जुहोति। नास्मै भ्रातृव्यं जनयति। तदाहुः। यज्ञ-
 मुखेयं जमुखे होतव्याः। यज्ञस्य कृत्यै। सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्या
 इति। अथो खल्वाहुः॥ ३०॥

यद्यज्ञमुखेयं जमुखे जुहुयात्। पशुभिर्यजमानं व्यर्धयेत्।
 अवं सुवर्गाल्लोकात्पद्येत। पापीयान्थस्यादिति। सकृदेव होतव्याः।
 न यजमानं पशुभिर्यर्धयति। अभि सुवर्गं लोकं जयति।
 न पापीयान्भवति। अष्टाचत्वारिंशतमश्वरूपाणि जुहोति।
 अष्टाचत्वारिंशदक्षरा जगती। जागतोऽश्वः प्राजापत्यः समृद्धौ।
 एकमतिरिक्तं जुहोति। तस्मादेकः प्रजास्वर्धुकः॥ ३१॥

अर्धयति जनयति खल्वाहुर्जगती त्रीणि च॥

[८]

विभूर्मात्रा प्रभूः पित्रेत्याह। इयं वै माता। असौ
 पिता। आभ्यामेवैनं परिददाति। अश्वोऽसि हयोऽसीत्याह।
 शास्त्येवैनमेतत्। तस्माच्छिष्टाः प्रजा जायन्ते। अत्योऽसीत्याह।
 तस्मादश्वः सर्वान्पशून्त्येति। तस्मादश्वः सर्वेषां पशूनां श्रेष्ठ्यं
 गच्छति॥ ३२॥

प्र यशः श्रेष्ठ्यमाप्नोति। य एवं वेद। नरोऽस्यर्वाऽसि सप्तिरसि
 वाज्यंसीत्याह। रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे। ययुर्नामासीत्याह।
 एतद्वा अश्वस्य प्रियं नामधेयम्। प्रियेणैवैनं नामधेयेनाभि वंदति।
 तस्मादप्यामित्रौ सङ्गत्य। नाम्ना चेदध्वयेते। मित्रमेव भवतः॥ ३३॥

आदित्यानां पत्वाऽन्विहीत्याह। आदित्यानेवैनं गमयति।
 अग्नये स्वाहा स्वाहेन्द्राग्निभ्यामिति पूर्वहोमां जुहोति। पूर्व
 एव द्विषन्तं भ्रातृव्यमिति क्रामति। भूरसि भुवे त्वा भव्याय
 त्वा भविष्यते त्वेत्युत्सृजति सर्वत्वाय। देवा आशापाला एतं
 देवेभ्योऽश्वं मेधांय प्रोक्षितं गोपायतेत्याह। शतं वै तल्प्या राजपुत्रा
 देवा आशापालाः। तेभ्य एवैनं परि ददाति। ईश्वरो वा अश्वः
 प्रमुक्तः परा परावतं गन्तोः। इह धृतिः स्वाहेह विधृतिः स्वाहेह
 रन्तिः स्वाहेह रमतिः स्वाहेति चतृषु पथ्सु जुहोति॥३४॥

एता वा अश्वस्य बन्धनम्। ताभिरेवैनं बध्नाति। तस्मादश्वः
 प्रमुक्तो बन्धनमा गच्छति। तस्मादश्वः प्रमुक्तो बन्धनं न जहाति।
 राष्ट्रं वा अश्वमेधः। राष्ट्रे खलु वा एते व्यायच्छन्ते। येऽश्वं मेध्यं
 रक्षन्ति। तेषां य उदृचं गच्छन्ति। राष्ट्रादेव ते राष्ट्रं गच्छन्ति। अथ
 य उदृचं न गच्छन्ति॥३५॥

राष्ट्रादेव ते व्यवच्छिद्यन्ते। परा वा एष सिंच्यते। योऽबलो-
 ऽश्वमेधेन यजते। यदमित्रा अश्वं विन्देरन्। हन्येतास्य यज्ञः। चतुः
 शता रक्षन्ति। यज्ञस्याघाताय। अथान्यमानीय प्रोक्षेयुः। सैव ततः
 प्रायश्चित्तिः॥३६॥

गच्छति भवतः पथ्सु जुहोति न गच्छन्ति नवं च॥—[९]

प्रजापतिरकामयताश्वमेधेन यजेयेति। स तपोऽतप्यत। तस्य
 तेषानस्य। सप्तात्मनो देवता उदक्रामन्। सा दीक्षाऽभवत्। स

ए॒तानि॑ वै॒श्वदे॒वान्य॑पश्यत्। तान्य॑जुहोत्। तैर्वै स दी॒क्षामवा॑रुन्ध।
यद्वै॑श्वदे॒वानि॑ जुहोति। दी॒क्षामे॒व तैर्य॑ज॒मानोऽव॑ रुन्धे॥३७॥

स॒प्त जु॑होति। स॒प्त हि॑ ता दे॒वता॑ उ॒दक्रा॑मन्। अ॒न्वहं॑
जुहोति। अ॒न्वहमे॒व दी॒क्षामव॑ रुन्धे। त्रीणि॑ वै॒श्वदे॒वानि॑ जुहोति।
च॒त्वार्यौ॒॑द्ब्रह्म॑णानि। स॒प्त स॑म्प॒द्यन्ते॑। स॒प्त वै शी॑र्ष॒ण्याः प्रा॒णाः।
प्रा॒णा दी॒क्षा। प्रा॒णैरे॒व प्रा॒णान्दी॒क्षामव॑ रुन्धे॥३८॥

एक॑विंशतिं वै॒श्वदे॒वानि॑ जुहोति। एक॑विंशतिर्वै दे॒वलो॒काः।
द्वाद॑श॒ मासाः॒ पञ्च॑त॒र्वः। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। अ॒सावा॑दित्य
एक॑विंशः। ए॒ष सु॒वर्गो॑ लो॒कः। तद्वै॒व्यं क्ष॒त्रम्। सा श्रीः॑। तद्व॒ध्नस्य॑
वि॒ष्टप॑म्। तत्स्वा॒राज्य॑मुच्यते॥३९॥

त्रि॑ंशतमौ॒द्ब्रह्म॑णानि जुहोति। त्रि॑ंशदक्षरा वि॒राट्। अन्नं॑
वि॒राट्। वि॒राजै॒वान्नाद्य॑मव॑ रुन्धे। त्रेधा वि॒भज्यं॑ दे॒वता॑ जुहोति।
त्र्या॑वृतो वै दे॒वाः। त्र्या॑वृत इ॒मे लो॒काः। ए॒षां लो॒काना॑मा॒प्त्यै। ए॒षां
लो॒कानां॑ क्लृ॒प्त्यै। अप॒ वा ए॒तस्मा॑त्प्रा॒णाः क्रा॑मन्ति॥४०॥

यो दी॒क्षाम॑तिरे॒चय॑ति। स॒प्ताहं॑ प्रच॑रन्ति। स॒प्त वै शी॑र्ष॒ण्याः
प्रा॒णाः। प्रा॒णा दी॒क्षा। प्रा॒णैरे॒व प्रा॒णान्दी॒क्षामव॑ रुन्धे। पूर्णा॑हुतिमु॒त्तमां॑
जुहोति। सर्व॑ वै पूर्णा॑हुतिः। सर्व॑मे॒वाप्नो॑ति। अथो॑ इ॒यं वै पूर्णा॑हुतिः।
अ॒स्यामे॒व प्रति॑ तिष्ठति॥४१॥

रुन्धे प्रा॒णान्दी॒क्षामव॑ रुन्ध उच्यते क्रा॑मन्ति तिष्ठति॥ [१०]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। तं सृष्टं न किञ्चनोदयच्छत्।
 तं वैश्वदेवान्येवोदयच्छन्। यद्वैश्वदेवानि जुहोति। यज्ञस्योद्यत्यै।
 स्वाहाऽऽधिमाधीताय स्वाहा। स्वाहाऽधीतं मनसे स्वाहा।
 स्वाहा मनः प्रजापतये स्वाहा। काय स्वाहा कस्मै स्वाहा।
 कतमस्मै स्वाहेति प्राजापत्ये मुख्यं भवतः। प्रजापतिमुखाभिरेवैनं
 देवताभिरुद्यच्छते॥४२॥

अदित्यै स्वाहाऽदित्यै मह्यै स्वाहाऽदित्यै सुमृडीकायै
 स्वाहेत्याह। इयं वा अदितिः। अस्या एवैनं प्रतिष्ठायोद्यच्छते।
 सरस्वत्यै स्वाहा सरस्वत्यै बृहत्यै स्वाहा सरस्वत्यै पावकायै
 स्वाहेत्याह। वाग्वै सरस्वती। वाचैवैनमुद्यच्छते। पूष्णे स्वाहा पूष्णे
 प्रपथ्याय स्वाहा पूष्णे नरन्धिषाय स्वाहेत्याह। पशवो वै पूषा।
 पशुभिरेवैनमुद्यच्छते। त्वष्ट्रे स्वाहा त्वष्ट्रे तुरीपाय स्वाहा त्वष्ट्रे
 पुरुरूपाय स्वाहेत्याह। त्वष्टा वै पशूनां मिथुनानां रूपकृत्।
 रूपमेव पशुषु दधाति। अथो रूपैरेवैनमुद्यच्छते। विष्णवे स्वाहा
 विष्णवे निखुर्यपाय स्वाहा विष्णवे निभूयपाय स्वाहेत्याह।
 यज्ञो वै विष्णुः। यज्ञायैवैनमुद्यच्छते। पूर्णाहुतिमुत्तमां जुहोति।
 प्रत्युत्तम्यै सयत्वाय॥४३॥

यच्छते पुरुरूपाय स्वाहेत्याहाद्यौ च॥ [११]

सावित्रमष्टाकपालं प्रातर्निर्वपति। अष्टाक्षरा गायत्री।
 गायत्रं प्रातः सवनम्। प्रातः सवनादेवैनं गायत्रियाश्छन्दसोऽधि

निर्मिमीते। अथौ प्रातः सवनमेव तेनाऽऽप्नोति। गायत्रीं छन्दः।
 सवित्रे प्रसवित्र एकादशकपालं मध्यन्दिने। एकादशाक्षरा
 त्रिष्टुप्। त्रैष्टुभं माध्यं दिनं सवनम्। माध्यं दिनादेवैनं
 सवनान्त्रिष्टुभश्छन्दसोऽधि निर्मिमीते॥४४॥

अथो माध्यं दिनमेव सवनं तेनाऽऽप्नोति। त्रिष्टुभं छन्दः।
 सवित्र आसवित्रे द्वादशकपालमपराह्णे। द्वादशाक्षरा जगती। जागंतं
 तृतीयसवनम्। तृतीयसवनादेवैनं जगत्याश्छन्दसोऽधि निर्मिमीते।
 अथो तृतीयसवनमेव तेनाऽऽप्नोति। जगतीं छन्दः। ईश्वरो वा अश्वः
 प्रमुक्तः परां परावतं गन्तोः। इह धृतिः स्वाहेह विधृतिः स्वाहेह
 रन्तिः स्वाहेह रमन्तिः स्वाहेति चतस्र आहुतीर्जुहोति॥४५॥

चतस्रो दिशः। दिग्भिरेवैनं परिगृह्णाति। आश्वत्थो व्रजो
 भवति। प्रजापतिर्देवेभ्यो निलायत। अश्वो रूपं कृत्वा। सोऽश्वत्थे
 सवथ्सरमतिष्ठत्। तदश्वत्थस्याश्वत्थत्वम्। यदाश्वत्थो व्रजो भवति।
 स्व एवैनं योनौ प्रतिष्ठापयति॥४६॥

त्रिष्टुभश्छन्दसोऽधि निर्मिमीते जुहोति नवं च॥ [१२]

आ ब्रह्मन्ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतामित्याह। ब्राह्मण
 एव ब्रह्मवर्चसं दधाति। तस्मात्पुरा ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चस्यं जायत।
 आऽस्मिन्नाष्ट्रे राजन्यं इषव्यः शूरो महारथो जायतामित्याह।
 राजन्यं एव शौर्यं महिमानं दधाति। तस्मात्पुरा राजन्यं इषव्यः

शूरो॑ महार॒थोऽजायत। दोग्ध्री॑ धे॒नुरित्या॑ह। धे॒न्वामे॒व पयो॑ दधाति।
तस्मात्पु॒रा दोग्ध्री॑ धे॒नुरजायत। वोढा॑ऽन॒ङ्घानित्या॑ह॥४७॥

अ॒न॒डुह्ये॒व वी॒र्यं दधाति। तस्मात्पु॒रा वोढा॑ऽन॒ङ्घानजायत।
आ॒शुः सप्ति॑रित्या॑ह। अश्व॑ ए॒व ज॒वं द॑धाति। तस्मात्पु॒राऽऽशुर॑श्चो॒-
ऽजायत। पुर॑न्धि॒र्योषेत्या॑ह। योषि॑त्ये॒व रू॒पं द॑धाति। तस्मा॒च्छ्री
यु॒वतिः प्रि॒या भावु॑का। जि॒ष्णू र॑थे॒ष्टा इत्या॑ह। आ ह॒ वै तत्र॑
जि॒ष्णू र॑थे॒ष्टा जा॑यते॥४८॥

यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते। स॒भेयो॑ युवेत्या॑ह। यो वै पू॒र्वव॑यसी। स
स॒भेयो॑ युवा॑। तस्माद्युवा॒ पुमा॑न्प्रि॒यो भावु॑कः। आऽस्य॑ यज॑मानस्य
वी॒रो जा॑यता॒मित्या॑ह। आ ह॒ वै तत्र॑ यज॑मानस्य वी॒रो जा॑यते।
यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते। नि॒का॒मेनि॑कामे नः प॒र्जन्यो॑ व॒र्षत्वित्या॑ह।
नि॒का॒मेनि॑कामे ह॒ वै तत्र॑ प॒र्जन्यो॑ व॒र्षति। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते।
फ॒लिन्यो॑ न॒ ओष॑धयः पच्यन्ता॒मित्या॑ह। फ॒लिन्यो॑ ह॒ वै तत्रौष॑धयः
पच्यन्ते। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते। यो॒ग॒क्षेमो॑ नः कल्पता॒मित्या॑ह।
कल्प॑ते ह॒ वै तत्र॑ प्र॒जाभ्यो॑ यो॒ग॒क्षेमः। यत्रै॒तेन॑ य॒ज्ञेन॑ यज॑न्ते॥४९॥
अ॒न॒ङ्घानित्या॑ह जायते व॒र्षति॑ सप्त च॥ [१३]

प्र॒जाप॑तिर्दे॒वेभ्यो॑ य॒ज्ञान्व्यादि॑शत्। स आ॒त्मन्न॑श्चमे॒धम॑धत्त। तं
दे॒वा अ॑ब्रुवन्। ए॒ष वाव॑ य॒ज्ञः। यद॑श्चमे॒धः। अ॒प्ये॒व नोऽत्रा॑स्त्विति।
तेभ्य॑ ए॒तान॑न्नहो॒मान्प्राय॑च्छत्। तान॑जुहोत्। तैर्वै स दे॒वाने॑प्रीणात्।
यद॑न्नहो॒मां जुहो॑ति॥५०॥

देवानेव तैर्यजमानः प्रीणाति। आज्येन जुहोति। अग्नेर्वा
 एतद्रूपम्। यदाज्यम्। यदाज्येन जुहोति। अग्निमेव तत्प्रीणाति।
 मधुना जुहोति। महृत्यै वा एतद्देवतायै रूपम्। यन्मधु। यन्मधुना
 जुहोति॥५१॥

महतीमेव तद्देवतां प्रीणाति। तण्डुलैर्जुहोति। वसूनां
 वा एतद्रूपम्। यत्तण्डुलाः। यत्तण्डुलैर्जुहोति। वसूनेव
 तत्प्रीणाति। पृथुकैर्जुहोति। रुद्राणां वा एतद्रूपम्। यत्पृथुकाः।
 यत्पृथुकैर्जुहोति॥५२॥

रुद्रानेव तत्प्रीणाति। लाजैर्जुहोति। आदित्यानां वा
 एतद्रूपम्। यल्लाजाः। यल्लाजैर्जुहोति। आदित्यानेव तत्प्रीणाति।
 क्रम्वैर्जुहोति। विश्वेषां वा एतद्देवानां रूपम्। यत्क्रम्वाः।
 यत्क्रम्वैर्जुहोति॥५३॥

विश्वानेव तद्देवान्प्रीणाति। धानाभिर्जुहोति। नक्षत्राणां
 वा एतद्रूपम्। यद्धानाः। यद्धानाभिर्जुहोति। नक्षत्राण्येव
 तत्प्रीणाति। सक्तुभिर्जुहोति। प्रजापतेर्वा एतद्रूपम्। यत्सक्तवः।
 यत्सक्तुभिर्जुहोति॥५४॥

प्रजापतिमेव तत्प्रीणाति। मसूस्यैर्जुहोति। सर्वासां वा
 एतद्देवतानां रूपम्। यन्मसूस्यानि। यन्मसूस्यैर्जुहोति। सर्वा एव

तद्देवताः प्रीणाति। प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति। प्रियाङ्गा ह वै नामैते।
 एतैर्वै देवा अश्वस्याङ्गानि समदधुः। यत्प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति।
 अश्वस्यैवाङ्गानि सन्दधाति। दशान्नानि जुहोति। दशाक्षरा विराट्।
 विराट्कृत्स्नस्यान्नाद्यस्यावरुद्धौ॥५५॥

जुहोति मधुना जुहोति पृथुर्कैर्जुहोति कर्मबैर्जुहोति सक्तुभिर्जुहोति प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति चत्वारि च
 (अन्नहोमानाऽऽज्येनाग्नेर्मधुना तण्डुलेः पृथुर्कैर्लाजैः कर्मबैर्धानाभिः सक्तुभिर्मसूयैः प्रियङ्गुतण्डुलेर्दशान्नानि
 द्वादश।)॥ [१४]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। त९ सृष्ट९ रक्षांस्यजिघा९सन्।
 स एतान्प्रजापतिर्नक्त९ होमानपश्यत्। तानजुहोत्। तैर्वै
 स यज्ञाद्रक्षा९स्यपाहन्। यन्नक्त९ होमां जुहोति। यज्ञादेव
 तैर्यजमानो रक्षा९स्यपं हन्ति। आज्येन जुहोति। वज्रो वा
 आज्यम्। वज्रेणैव यज्ञाद्रक्षा९स्यपं हन्ति॥५६॥

आज्यस्य प्रतिपदं करोति। प्राणो वा आज्यम्। मुखत
 एवास्य प्राणं दधाति। अन्नहोमाञ्जुहोति। शरीरवदेवाव रुन्धे।
 व्यत्यासं जुहोति। उभयस्यावरुद्धौ। नक्तं जुहोति। रक्षंसामपहत्यै।
 आज्येनान्ततो जुहोति॥५७॥

प्राणो वा आज्यम्। उभयत एवास्य प्राणं दधाति।
 पुरस्ताच्चोपरिष्ठाच्च। एकस्मै स्वाहेत्याह। अस्मिन्नेव लोके प्रति
 तिष्ठति। द्वाभ्या९ स्वाहेत्याह। अमुष्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठति।
 उभयोरेव लोकयोः प्रति तिष्ठति। अस्मि९श्चामुष्मि९श्च। शताय

स्वाहेत्याह। शतायुर्वै पुरुषः शतवीर्यः। आयुरेव वीर्यमव रुन्धे।
 सहस्राय स्वाहेत्याह। आयुर्वै सहस्रम्। आयुरेवाव रुन्धे। सर्वस्मै
 स्वाहेत्याह। अपरिमितमेवाव रुन्धे॥५८॥

एव यज्ञाद्रक्षाः स्यपहन्त्यन्ततो जुहोति शतायु स्वाहेत्याह सप्त च॥—————[१५]

प्रजापतिं वा एष ईप्सतीत्याहुः। योऽश्वमेधेन यजत
 इति। अथो आहुः। सर्वाणि भूतानीति। एकस्मै स्वाहेत्याह।
 प्रजापतिर्वा एकः। तमेवाऽऽप्नोति। एकस्मै स्वाहा द्वाभ्याः
 स्वाहेत्यभिपूर्वमाहुतीर्जुहोति। अभिपूर्वमेव सुवर्गं लोकमेति।
 एकोत्तरं जुहोति॥५९॥

एकवदेव सुवर्गं लोकमेति। सन्ततं जुहोति। सुवर्गस्य
 लोकस्य सन्तत्यै। शतायु स्वाहेत्याह। शतायुर्वै पुरुषः शतवीर्यः।
 आयुरेव वीर्यमव रुन्धे। सहस्राय स्वाहेत्याह। आयुर्वै सहस्रम्।
 आयुरेवाव रुन्धे। अयुताय स्वाहा नियुताय स्वाहा प्रयुताय
 स्वाहेत्याह॥६०॥

त्रय इमे लोकाः। इमानेव लोकानव रुन्धे। अर्बुदाय
 स्वाहेत्याह। वाग्वा अर्बुदम्। वाचमेवाव रुन्धे। न्यर्बुदाय
 स्वाहेत्याह। यो वै वाचो भूमा। तन्यर्बुदम्। वाच एव भूमानमव
 रुन्धे। समुद्राय स्वाहेत्याह॥६१॥

समुद्रमेवाऽऽप्नोति। मध्याय स्वाहेत्याह। मध्यमेवाऽऽप्नोति।

अन्ताय॑ स्वाहेत्या॑ह। अन्तमे॒वाऽऽप्नो॑ति। प॒रार्धा॑य॒ स्वाहेत्या॑ह।
 प॒रार्धमे॒वाऽऽप्नो॑ति। उ॒षसे॒ स्वाहा व्यु॑ष्ठ्यै स्वाहेत्या॑ह। रात्रि॑र्वा
 उ॒षाः। अह॑व्यु॒ष्टिः। अ॒होरा॒त्रे ए॒वाव॑ रुन्धे। अथो॑ अहोरा॒त्रयो॑रेव
 प्र॒ति तिष्ठ॑ति। ता यदु॒भयी॑र्दि॒वा वा नक्तं॑ वा जुहुयात्।
 अ॒होरा॒त्रे मो॑हयेत्। उ॒षसे॒ स्वाहा व्यु॑ष्ठ्यै स्वाहो॑दे॒ष्यते स्वाहो॑द्य॒ते
 स्वाहेत्यनु॑दिते जुहोति। उ॒दिता॑य॒ स्वाहा सुव॑र्गाय॒ स्वाहा लो॒काय॑
 स्वाहेत्यु॑दिते जुहोति। अ॒होरा॒त्रयो॑रव्य॒तिमो॑हाय॥६२॥

एकोत्तरं जुहोति प्रयुताय स्वाहेत्याह समुद्राय स्वाहेत्याहाहव्युष्टिः सप्त च॥ [१६]

वि॒भूर्मा॑त्रा प्र॒भूः पि॒त्रेत्य॑श्वना॒मानि॑ जुहोति। उ॒भयो॑रे॒वैनं॑
 लो॒कयो॑र्ना॒मधेयं॑ गमयति। आ॒य॒नाय॑ स्वाहा प्रा॒य॒णाय॑
 स्वाहेत्यु॑द्वावाञ्जुहोति। सर्वमे॒वैन॑मस्क॒न्नं सुव॑र्गं लो॒कं ग॑मयति।
 अ॒ग्नये॒ स्वाहा सोमा॑य॒ स्वाहेति॑ पूर्॒वहो॑माञ्जुहोति। पूर्॒व ए॒व द्विष॑न्तं
 भ्रातृ॑व्य॒मति॑ क्रामति। पृथि॒व्यै स्वाहाऽन्तरि॑क्षाय॒ स्वाहेत्या॑ह।
 य॒थाय॑जुरे॒वैतत्। अ॒ग्नये॒ स्वाहा सोमा॑य॒ स्वाहेति॑ पूर्॒वदी॑क्षा जुहोति।
 पूर्॒व ए॒व द्विष॑न्तं भ्रातृ॑व्य॒मति॑ क्रामति॥६३॥

पृथि॒व्यै स्वाहाऽन्तरि॑क्षाय॒ स्वाहेत्ये॑कवि॒ंशिनीं॑ दी॒क्षां
 जुहोति। ए॒कवि॑ं॒शति॑र्वै दे॒वलो॒काः। द्वा॒द॒श मा॒साः पञ्च॑त॒र्वः।
 त्रयं॑ इ॒मे लो॒काः। अ॒सावा॑दित्य॒ एकवि॑ं॒शः। ए॒ष सु॒व॒र्गो लो॒कः।
 सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ स॒म॒ष्ट्यै। भुवो॑ दे॒वानां॑ कर्म॒णेत्यु॑तुदीक्षा

जुहोति। ऋतूनेवास्मै कल्पयति। अग्नये स्वाहा वायवे स्वाहेति जुहोत्यनन्तरित्यै॥६४॥

अर्वाङ्घ्रिज्ञः सङ्क्रामत्वित्यासीर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्यास्यै। भूतं भव्यं भविष्यदिति पर्यासीर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य पर्यास्यै। आ मे गृहा भवन्त्वित्याभूर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्याभूत्यै। अग्निना तपोऽन्वभवदित्यनुभूर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्यानुभूत्यै। स्वाहाऽऽधिमाधीताय स्वाहेति समस्तानि वैश्वदेवानि जुहोति। समस्तमेव द्विषन्तं भ्रातृव्यमिति क्रामति॥६५॥

दद्ध्यः स्वाहा हनूभ्याः स्वाहेत्यङ्गहोमाञ्जुहोति। अङ्गेअङ्गे वै पुरुषस्य पाप्मोपश्लिष्टः। अङ्गादङ्गादेवेन पाप्मनस्तेन मुञ्चति। अञ्जेताय स्वाहा कृष्णाय स्वाहा श्वेताय स्वाहेत्यश्वरूपाणि जुहोति। रूपैरेवेन समर्धयति। ओषधीभ्यः स्वाहा मूलेभ्यः स्वाहेत्योषधिहोमाञ्जुहोति। द्वय्यो वा ओषधयः। पुष्पेभ्योऽन्याः फलं गृह्णन्ति। मूलेभ्योऽन्याः। ता एवोभयीरव रुन्धे॥६६॥

वनस्पतिभ्यः स्वाहेति वनस्पतिहोमाञ्जुहोति। आरण्यस्यान्नाद्यस्यावरुद्धौ। मेषस्त्वा पचतैरवत्वित्यपाव्यानि जुहोति। प्राणा वै देवा अपाव्याः। प्राणानेवाव रुन्धे। कूप्याभ्यः स्वाहाऽद्ध्यः स्वाहेत्यपाः होमाञ्जुहोति। अप्सु वा आपः। अन्नं वा आपः। अद्ध्यो वा अन्नं जायते। यदेवाद्ध्योऽन्नं जायते। तदव रुन्धे॥६७॥

पूर्वदीक्षा जुहोति पूर्वं एव द्विषन्तं भ्रातृव्यमतिं कामत्यनन्तरित्यै कामति रुन्धे जायन्त एकं च॥[१७]

अम्भा॑सि जुहोति। अ॒यं वै लो॒कोऽम्भा॑सि। तस्य॒ वस॒वो-
ऽधि॑पतयः। अ॒ग्निज्यो॑तिः। यदम्भा॑सि जुहोति। इ॒ममे॒व लो॒कम॑व
रुन्धे। वसू॑ना॒ः सायु॑ज्यं गच्छति। अ॒ग्निं ज्योति॑रव॒ रुन्धे। नभा॑सि
जुहोति। अ॒न्तरि॑क्षं वै नभा॑सि॥६८॥

तस्य॑ रु॒द्रा अधि॑पतयः। वा॒युज्यो॑तिः। यन्नभा॑सि जुहोति।
अ॒न्तरि॑क्षमे॒वाव॑ रुन्धे। रु॒द्राणा॑ः सायु॑ज्यं गच्छति। वा॒युं ज्योति॑रव॒ रुन्धे। महा॑सि जुहोति। अ॒सौ वै लो॒को महा॑सि। तस्या॑दित्या
अधि॑पतयः। सूर्यो॑ ज्योतिः॥६९॥

यन्महा॑सि जुहोति। अ॒मुमे॒व लो॒कम॑व॒ रुन्धे। आ॒दि॒त्याना॑ः
सायु॑ज्यं गच्छति। सूर्यं॑ ज्योति॑रव॒ रुन्धे। नमो॑ रा॒ज्ञे नमो॑ वरु॒णायेति॑
य॒व्यानि॑ जुहोति। अ॒न्नाद्य॑स्याव॒रुद्धे। म॒योभू॑र्वातो॑ अ॒भि वा॑तू॒स्त्रा
इति॑ ग॒व्यानि॑ जुहोति। प॒शूना॑मव॒रुद्धे। प्रा॒णाय॑ स्वाहा॑ व्या॒नाय॑
स्वाहेति॑ सन्तति॒होमाञ्जु॑होति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ सन्तत्यै॥७०॥

सि॒ताय॑ स्वाहा॑ऽसि॒ताय॑ स्वाहेति॑ प्रमु॑क्तीर्जुहोति। सु॒व॒र्गस्य॑
लो॒कस्य॑ प्रमु॑क्त्यै। पृ॒थिव्यै॑ स्वाहा॑ऽन्तरि॑क्षाय॑ स्वाहेत्या॑ह। य॒था-
य॒जुरे॒वैतत्। द॒त्वते॑ स्वाहा॑ऽद॒न्तका॑य॑ स्वाहेति॑ शरी॒रहो॑माञ्जु॑होति।
पि॒तृलो॒कमे॒व तैर्य॑ज॒मानो॑ऽव॒ रुन्धे। कस्त्वा॑ युनक्ति॑ स त्वा॑
युन॒त्किति॑ परि॒धीन् यु॑नक्ति। इ॒मे वै लो॒काः परि॑धयः। इ॒माने॒वास्मै॑
लो॒कान् यु॑नक्ति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै॥७१॥

यः प्राणतो य आत्मदा इति महिमानौ जुहोति।
 सुवर्गो वै लोको महः। सुवर्गमेव ताभ्यां लोकं यजमानोऽव
 रुन्धे। आ ब्रह्मन्ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतामिति समस्तानि
 ब्रह्मवर्चसानि जुहोति। ब्रह्मवर्चसमेव तैर्यजमानोऽव रुन्धे। जज्ञि
 बीजमिति जुहोत्यनन्तरित्यै। अग्नये समनमत्पृथिव्यै समनमदिति
 सन्नतिहोमाञ्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य सन्नत्यै। भूताय स्वाहा
 भविष्यते स्वाहेति भूताभ्यौ होमौ जुहोति। अयं वै लोको
 भूतम्॥७२॥

असौ भविष्यत्। अनयोरेव लोकयोः प्रति तिष्ठति।
 सर्वस्याऽऽत्यै। सर्वस्यावरुद्धौ। यदक्रन्दः प्रथमं जायमान
 इत्यश्वस्तोमीयं जुहोति। सर्वस्याऽऽत्यै। सर्वस्य जित्यै। सर्वमेव
 तेनाऽऽप्नोति। सर्वं जयति। योऽश्वमेधेन यजते॥७३॥

य उ चैनमेवं वेद। यज्ञं रक्षांस्यजिघांसन्। स एतान्प्रजा-
 पतिर्नक्तं होमानपश्यत्। तानजुहोत्। तैर्वै स यज्ञाद्रक्षांस्यपाहन्।
 यन्नक्तं होमाञ्जुहोति। यज्ञादेव तैर्यजमानो रक्षांस्यपहन्ति।
 उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै स्वाहेत्यन्ततो जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य
 समष्ट्यै॥७४॥

वे नभांसि सूर्यो ज्योतिः सन्तत्यै समष्ट्यै भूतं यजते नवं च॥—————[१८]

एकयूपो वैकादशिनीं वा। अन्येषां यज्ञानां यूपा भवन्ति।
 एकविंशिन्यश्वमेधस्य। सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै। बैल्वो वा

खादिरो वा॑ पाला॒शो वा॑। अ॒न्येषां॑ यज्ञ॒क्रतूनां॑ यूपा॑ भवन्ति।
 रा॒ज्जु॒दाल॒ एक॑विंशत्य॒रत्निर॑श्वमे॒धस्य॑। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै।
 नान्येषां॑ प॒शूनां॑ ते॒ज॒न्या अ॑व॒द्यन्ति॑। अ॒व॒द्यन्त्य॑श्व॒स्य॥७५॥

पा॒प्मा वै ते॒ज॒नी। पा॒प्मनो॑ऽप॒ह॒त्यै। पृ॒क्ष॒शा॒खाया॑म॒न्येषां॑
 प॒शूना॑म॒व॒द्यन्ति॑। वे॒त॒स॒शा॒खाया॑म॒श्व॒स्य। अ॒प्सु॒यो॒नि॒र्वा अ॑श्वः।
 अ॒प्सु॒जो वे॑त॒सः। स्व॒ ए॒वास्य॑ योना॒वव॑ द्यति। यू॒पेषु॑ ग्रा॒म्यान्-
 प॒शून्नि॑यु॒ञ्जन्ति॑। आ॒रो॒केष्वा॑र॒ण्यान्धा॑रयन्ति। प॒शूनां॑ व्यावृ॒त्त्यै। आ
 ग्रा॒म्यान्प॒शूल्ल॑भन्ते। प्रा॒र॒ण्यान्सृ॑जन्ति। पा॒प्मनो॑ऽप॒ह॒त्यै॥७६॥

अश्वस्य व्यावृत्त्यै त्रीणि च॥ [१९]

रा॒ज्जु॒दाल॒मग्नि॑ष्ठं मि॒नोति॑। भ्रू॒ण॒ह॒त्याया॑ अ॒प॒ह॒त्यै।
 पौतु॑द्रवाव॒भितो॑ भवतः। पु॒ण्य॑स्य गु॒न्धस्या॑व॒रुद्ध्यै॑। भ्रू॒ण॒ह॒त्या-
 मे॒वास्मा॑द॒प॒ह॒त्यै। पु॒ण्ये॑न गु॒न्धेनो॑भ॒यतुः॑ परि॑ गृह्णाति। षड्बै॒ल्वा
 भ॑वन्ति। ब्र॒ह्म॒व॒र्च॒सस्या॑व॒रुद्ध्यै॑। षड्वा॑दि॒राः। ते॒ज॒सोऽव॑रुद्ध्यै॥७७॥

षट्वा॑ला॒शाः। सो॒म॒पी॒थस्या॑व॒रुद्ध्यै॑। एक॑विंशतिः सम्प॑द्यन्ते।
 एक॑विंशति॒र्वै दे॑वलो॒काः। द्वा॒द॒श मा॑साः प॒ञ्च॒त॒र्वः। त्रय॑ इ॒मे
 लो॒काः। अ॒सावा॑दित्य॒ एक॑विंशः। ए॒ष सु॒व॒र्गो लो॒कः। सु॒व॒र्गस्य॑
 लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै। श॒तं प॒शवो॑ भवन्ति॥७८॥

श॒तायुः॑ पु॒रुषः॑ श॒तेन्द्रि॑यः। आयु॑ष्ये॒वेन्द्रि॑ये प्रति॑ तिष्ठति। सर्व॑
 वा अ॑श्वमे॒ध्याप्रो॑ति। अ॒प॒रि॒मिता॑ भवन्ति। अ॒प॒रि॒मित॒स्याव॑रुद्ध्यै।

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। कस्मात्सत्यात्। दक्षिणतोऽन्येषां पशूनामव-
द्यन्ति। उत्तरतोऽश्वस्येति। वारुणो वा अश्वः॥७९॥

एषा वै वरुणस्य दिक्। स्वायामेवास्य दिश्यवद्यति। यदितरेषां
पशूनामवद्यति। शतदेवत्यं तेनाव रुन्धे। चितेऽग्रावधिं वैतसे कटे-
ऽश्वं चिनोति। अप्सुयोनिर्वा अश्वः। अप्सुजो वैतसः। स्व एवेनं
योनौ प्रतिष्ठापयति। पुरस्तात्प्रत्यश्च तूपरं चिनोति। पश्चात्प्राचीनं
गोमृगम्॥८०॥

प्राणापानावेवास्मिन्सम्यश्चौ दधाति। अश्वं तूपरं गोमृगमिति
सर्वहुतं एताञ्जुहोति। एषां लोकानामभिजित्यै। आत्मनाऽभि-
जुहोति। सात्मानमेवेनं सतनुं करोति। सात्माऽमुष्मिल्लोके
भवति। य एवं वेद। अथो वसोरेव धारां तेनाव रुन्धे।
इलुवर्दाय स्वाहा बलिर्वर्दाय स्वाहेत्याह। संवत्सरो वा इलुवर्दः।
परिवत्सरो बलिर्वर्दः। संवत्सरादेव परिवत्सरादायुरवं रुन्धे।
आयुरेवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वमेधयाजी जरसां विस्रसामुं
लोकमेति॥८१॥

तेजसोऽवरुद्धौ भवन्त्यश्चौ गोमृगमिलुवर्दश्चत्वारि च॥ [२०]

एकविंशोऽग्निर्भवति। एकविंशः स्तोमः। एक-
विंशतिर्यूपाः। यथा वा अश्वा वरुषभा वा वृषाणः सःस्फुरेरन्।
एवमेव तथस्तोमाः सःस्फुरन्ते। यदेकविंशाः। ते यत्समृच्छेरन्।

ह॒न्येता॑स्य य॒ज्ञः। द्वा॒द॒श ए॒वाग्निः स्या॒दित्या॑हुः। द्वा॒द॒शः
स्तोमः॑॥८२॥

एका॑द॒श यू॒पाः। यद्द्वा॑द॒शोऽग्नि॑र्भवति। द्वा॒द॒श मा॒साः संव॑त्सरः।
संव॑त्सरेणै॒वास्मा॒ अन्न॑म॒व रु॒न्धे। यद्द॒श यू॒पा भ॑वन्ति। द॒शाक्ष॑रा
वि॒राट्। अन्नं॑ वि॒राट्। वि॒राजै॑वान्नाद्य॒मव॑ रु॒न्धे। य ए॑काद॒शः। स्तनं॑
ए॒वास्यै॒ सः॥८३॥

दु॒ह ए॒वैनां॑ तेन॑। तदा॑हुः। यद्द्वा॑द॒शोऽग्निः स्या॑द्द्वा॒द॒शः स्तोम॑
एका॑द॒श यू॒पाः। यथा॑ स्थू॒रिणा॑ या॒यात्। ता॒दृक्तात्। एक॑वि॒ंश
ए॒वाग्निः स्या॒दित्या॑हुः। एक॑वि॒ंशः स्तोमः॑। एक॑वि॒ंशति॑र्यू॒पाः। यथा॑
प्र॒ष्टिभि॑र्याति। ता॒दृगे॒व तत्॥८४॥

यो वा अ॑श्वमे॒धे ति॒स्रः क॒कुभो॑ वेद॑। क॒कुद्ध॑ राज्ञां॑ भवति।
एक॑वि॒ंशोऽग्नि॑र्भवति। एक॑वि॒ंशः स्तोमः॑। एक॑वि॒ंशति॑र्यू॒पाः।
ए॒ता वा अ॑श्वमे॒धे ति॒स्रः क॒कुभः॑। य ए॒वं वेद॑। क॒कुद्ध॑ राज्ञां॑ भवति।
यो वा अ॑श्वमे॒धे त्रीणि॑ शी॒रूषाणि॑ वेद॑। शिरो॑ ह॒ राज्ञां॑ भवति।
एक॑वि॒ंशोऽग्नि॑र्भवति। एक॑वि॒ंशः स्तोमः॑। एक॑वि॒ंशति॑र्यू॒पाः।
ए॒तानि॑ वा अ॑श्वमे॒धे त्रीणि॑ शी॒रूषाणि॑। य ए॒वं वेद॑। शिरो॑ ह॒ राज्ञां॑
भवति॥८५॥

द्वा॒द॒शः स्तोमः॑ स ए॒व तच्छि॑रो ह॒ राज्ञां॑ भवति पद॑ च॥ [२१]

दे॒वा वा अ॑श्वमे॒धे प॑र्व॒माने। सु॒व॒र्गं लो॒कं न प्रा॑जा॒नन्। तम॑श्वः

प्राजांनात्। यदश्वमेधेऽश्वेन मेध्येनोदश्चो बहिष्पवमानः सर्पन्ति।
सुवर्गस्य लोकस्य प्रजात्यै। न वै मनुष्यः सुवर्गं लोकमञ्जसा वेद।
अश्वो वै सुवर्गं लोकमञ्जसा वेद। यदुद्गातोद्गायेत्। यथा क्षेत्रज्ञो-
ऽन्येन पथा प्रतिपादयेत्। तादृक्तत्॥८६॥

उद्गातारमपरुध्य। अश्वमुद्गीथाय वृणीते। यथा क्षेत्रज्ञोऽञ्जसा
नयति। एवमेवैनमश्वः सुवर्गं लोकमञ्जसा नयति। पुच्छमन्वा
रभन्ते। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। हिं करोति। सामैवाकः। हिं
करोति। उद्गीथ एवास्य सः॥८७॥

वड्बा उप रुन्धन्ति। मिथुनत्वाय प्रजात्यै। अथो
यथोपगातारं उपगायन्ति। तादृगेव तत्। उदगासीदश्चो मेध्य
इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। प्रजापतिरुद्गीथः। उद्गीथमेवाव
रुन्धे। अथो ऋक्सामयोरेव प्रति तिष्ठति। हिरण्येनोपाकरोति।
ज्योतिर्वै हिरण्यम्। ज्योतिरेव मुखतो दधाति। यजमाने च प्रजासु
च। अथो हिरण्यज्योतिरेव यजमानः सुवर्गं लोकमेति॥८८॥

तथ्स उपाकरोति चत्वारि च॥ [२२]

पुरुषो वै यज्ञः। यज्ञः प्रजापतिः। यदश्वे पशून्नियुञ्जन्ति।
यज्ञादेव तद्यज्ञं प्रयुङ्क्ते। अश्वं तूपरं गोमृगम्। तानग्निष्ठ आलभते।
सेनामुखमेव तथ्सः श्यति। तस्माद्राजमुखं भीष्मं भावुकम्। आग्नेयं
कृष्णग्रीवं पुरस्ताल्ललाटे। पूर्वाग्निमेव तं कुरुते॥८९॥

तस्मात्पूर्वाग्निं पुरस्तात्स्थापयन्ति। पौष्णमन्वश्चम्। अन्नं

वै पृषा। तस्मात्पूर्वाग्नावाहार्यमा हरन्ति। ऐन्द्रापौष्णमुपरिष्ठात्।
 ऐन्द्रो वै राजन्योऽन्नं पृषा। अन्नाद्यैर्नैवैनमुभयतः परि गृह्णाति।
 तस्माद्राजन्योऽन्नादो भावुकः। आग्नेयो कृष्णाग्नीवौ बाहुवोः।
 बाहुवोरेव वीर्यं धत्ते॥९०॥

तस्माद्राजन्यो बाहुबलीभावुकः। त्वाष्ट्रौ लोमशसक्थौ
 सक्थ्योः। सक्थ्योरेव वीर्यं धत्ते। तस्माद्राजन्यं ऊरुबलीभावुकः।
 शितिपृष्ठौ बार्हस्पत्यौ पृष्ठे। ब्रह्मवर्चसमेवोपरिष्ठाद्धत्ते। अथो
 कवचे एवैते अभितः पर्यूहते। तस्माद्राजन्यः सन्नद्धो वीर्यं करोति।
 धात्रे पृषोदरमधस्तात्। प्रतिष्ठामेवैतां कुरुते। अथो इयं वै धाता।
 अस्यामेव प्रति तिष्ठति। सौर्यं बलक्षं पुच्छे। उथ्सेधमेव तं कुरुते।
 तस्मादुथ्सेधं भये प्रजा अभिसंश्रयन्ति॥९१॥

कुरुते धत्ते कुरुते पञ्च च॥ [२३]

साङ्गहण्या चतुष्टय्यो यो वै यः पितृश्रुत्वान्नो यथा नित्तं प्रजापतये त्वा यथा प्रोक्षितं
 विभूराहं प्रजापतिरकामयताश्चमेधेनं प्रजापतिर्न किञ्चन सावित्रमा ब्रह्मन्प्रजापतिर्देवेभ्यः प्रजापतो रक्षांसि
 प्रजापतिमीप्सति विभूर्श्चानामान्यम्मांस्येकयूपो राज्ञुदालमेकविंशो देवाः पुरुषस्त्रयोविंशतिः॥२३॥
 साङ्गहण्या तस्मादश्वमेधयाजी यत्परिमिता यद्यज्ञमुखे यो दीक्षां देवानेव त्रयं इमे सितायं
 प्राणापानावेवास्मिन्तस्माद्राजन्यं एकनवतिः॥९१॥

साङ्गहण्या संश्रयन्ति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके अष्टमः
 प्रपाठकः समाप्तः॥

॥नवमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके नवमः प्रपाठकः॥

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्। तमष्टादशिभिरनु प्रायुङ्क्त। तमाप्नोत्। तमात्वाऽष्टादशिभिरवारुन्ध। यदष्टादशिनं आलभ्यन्ते। यज्ञमेव तैरात्वा यजमानोऽव रुन्धे। संवत्सरस्य वा एषा प्रतिमा। यदष्टादशिनः। द्वादश मासाः पञ्चर्तवः॥१॥

संवत्सरोऽष्टादशः। यदष्टादशिनं आलभ्यन्ते। संवत्सरमेव तैरात्वा यजमानोऽव रुन्धे। अग्निष्ठेऽन्यान्पशूनुपाकरोति। इतरेषु यूपेष्वष्टादशिनोऽजामित्वाय। नवनवालभ्यन्ते सवीर्यत्वाय। यदारण्यैः सङ्स्थापयेत्। व्यवस्येतां पितापुत्रौ। व्यध्वानः क्रामेयुः। विदूरं ग्रामयोग्रामान्तौ स्याताम्॥२॥

ऋक्षीकाः पुरुषव्याघ्राः परिमोषिणं आव्याधिनीस्तस्करा अरण्येष्वजायेरन्। तदाहुः। अपशवो वा एते। यदारण्याः। यदारण्यैः सङ्स्थापयेत्। क्षिप्रे यजमानमरण्यं मृतं हरेयुः। अरण्यायतना ह्यारण्याः पशव इति। यत्पशूनालभेत। अनवरुद्धा अस्य पशवः स्युः। यत्पर्यग्निकृतानुत्सृजेत्॥३॥

यज्ञवेशसं कुर्यात्। यत्पशूनालभेत। तेनैव पशूनव रुन्धे। यत्पर्यग्निकृतानुत्सृजत्ययज्ञवेशसाय। अवरुद्धा अस्य पशवो भवन्ति। न यज्ञवेशसं भवति। न यजमानमरण्यं मृतं

हरन्ति। ग्राम्यैः सः स्थापयति। एते वै पशवः क्षेमो
नाम। सं पितापुत्राववस्यतः। समध्वानः क्रामन्ति। समन्तिकं
ग्रामयोग्रामान्तौ भवतः। नक्षीकाः पुरुषव्याघ्राः परिमोषिणं
आव्याधिनीस्तस्करा अरण्येष्वजायन्ते॥४॥

ऋतवः स्यातामध्मुजेथ्यतस्त्रीणि च॥ [१]

प्रजापतिरकामयतोभौ लोकावव रुन्धीयेति। स एता-
नुभयान्पशून्पश्यत्। ग्राम्याश्चरण्याश्च। तानालभत। तैर्वै
स उभौ लोकाववारुन्ध। ग्राम्यैरेव पशुभिरिमं लोकमवारुन्ध।
आरण्यैरमुम्। यद् ग्राम्यान्पशूनालभते। इममेव तैर्लोकमव रुन्धे।
यदरण्यान्॥५॥

अमुं तैः। अनवरुद्धो वा एतस्य संवत्सर इत्याहुः।
य इतइतश्चातुर्मास्यानि संवत्सरं प्रयुङ्क्त इति। एतावान् वै
संवत्सरः। यच्चातुर्मास्यानि। यदेते चातुर्मास्याः पशवं आलभ्यन्ते।
प्रत्यक्षमेव तैः संवत्सरं यजमानोऽव रुन्धे। वि वा एष प्रजया
पशुभिर्ऋध्यते। यः संवत्सरं प्रयुङ्क्ते। संवत्सरः सुवर्गो लोकः॥६॥

सुवर्गं तु लोकं नापराध्नोति। प्रजा वै पशवं एकादशिनीं। यदेत
ऐकादशिनाः पशवं आलभ्यन्ते। साक्षादेव प्रजां पशून् यजमानो-
ऽव रुन्धे। प्रजापतिर्विराजमसृजत। सा सृष्टाऽश्वमेधं प्राविशत्।
तान्दशिमिरनु प्रायुङ्क्त। तामाप्रोत्। तामात्वा दशिमिरवारुन्ध।
यद्दशिनं आलभ्यन्ते॥७॥

विराजमेव तैरात्वा यजमानोऽव रुन्धे। एकादश दशत
 आलभ्यन्ते। एकादशाक्षरा त्रिष्टुप्। त्रैष्टुभाः पशवः। पशून्वाव
 रुन्धे। वैश्वदेवो वा अश्वः। नानादेवत्याः पशवो भवन्ति। अश्वस्य
 सर्वत्वाय। नानारूपा भवन्ति। तस्मान्नानारूपाः पशवः। बहुरूपा
 भवन्ति। तस्माद्बहुरूपाः पशवः समृद्धौ॥८॥

आरण्यल्लोको दशिनं आलभ्यन्ते नानारूपाः पशवो द्वे च॥ [२]

अस्मै वै लोकाय ग्राम्याः पशव आलभ्यन्ते। अमुष्मा
 आरण्याः। यद्ग्राम्यान्पशूनालभते। इममेव तैर्लोकमव रुन्धे।
 यदारण्यान्। अमुं तैः। उभयांन्पशूनालभते। ग्राम्याश्चरण्याश्च।
 उभयोर्लोकयोरवरुद्धौ। उभयांन्पशूनालभते॥९॥

ग्राम्याश्चरण्याश्च। उभयस्यान्नाद्यस्यावरुद्धौ। उभयांन्पशू-
 नालभते। ग्राम्याश्चरण्याश्च। उभयेषां पशूनामवरुद्धौ। त्रयस्त्रयो
 भवन्ति। त्रय इमे लोकाः। एषां लोकानामाप्त्यै। ब्रह्मवादिनो वदन्ति।
 कस्मात्सत्यात्॥१०॥

अस्मिँल्लोके बहवः कामा इति। यत्समानीभ्यो देवताभ्यो-
 ऽन्येऽन्ये पशव आलभ्यन्ते। अस्मिन्नेव तल्लोके कामान्दधाति।
 तस्मादस्मिँल्लोके बहवः कामाः। त्रयाणां त्रयाणां सह वपा
 जुहोति। त्र्यावृतो वै देवाः। त्र्यावृत इमे लोकाः। एषां
 लोकानामाप्त्यै। एषां लोकानां क्लृप्त्यै। पर्यग्निकृतानारण्या-
 नुत्सृजन्त्यहिंसायै॥११॥

अवरुद्धा उभयांन्पशूनालभते सत्यादहिंसायै॥ [३]

युञ्जन्ति ब्रध्नमित्याह। असौ वा आदित्यो ब्रध्नः।
 आदित्यमेवास्मै युनक्ति। अरुषमित्याह। अग्निर्वा अरुषः।
 अग्निमेवास्मै युनक्ति। चरन्तमित्याह। वायुर्वै चरन्। वायुमेवास्मै
 युनक्ति। परितस्थुष इत्याह॥१२॥

इमे वै लोकाः परितस्थुषः। इमानेवास्मै लोकान् युनक्ति।
 रोचन्ते रोचना दिवीत्याह। नक्षत्राणि वै रोचना दिवि।
 नक्षत्राण्येवास्मै रोचयति। युञ्जन्त्यस्य काम्येत्याह। कामानेवास्मै
 युनक्ति। हरी विपक्षसेत्याह। इमे वै हरी विपक्षसा। इमे एवास्मै
 युनक्ति॥१३॥

शोणा धृष्णू नृवाहसेत्याह। अहोरात्रे वै नृवाहसा। अहोरात्रे
 एवास्मै युनक्ति। एता एवास्मै देवता युनक्ति। सुवर्गस्य लोकस्य
 समष्ट्यै। केतुं कृण्वन्नकेतव इति ध्वजं प्रतिमुञ्चति। यशं
 एवैनं राज्ञां गमयति। जीमूतस्येव भवति प्रतीकमित्याह।
 यथायजुरेवैतत्। ये ते पन्थानः सवितः पूर्व्यास इत्यध्वर्युर्यजमानं
 वाचयत्यभिजित्यै॥१४॥

परा वा एतस्य यज्ञ एति। यस्य पशुरुपाकृतोऽन्यत्र वेद्या
 एति। एतं स्तोतरेतेन पथा पुनरश्वमावर्तयासि न इत्याह।
 वायुर्वै स्तोता। वायुमेवास्य परस्तादधात्यावृत्त्यै। यथा वै
 हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवं वा एतदश्वस्य स्कन्दति।
 यदस्योपाकृतस्य लोमानि शीयन्ते। यद्वालेषु काचानावयन्ति।

लोमान्येवास्य तत्सम्भरन्ति॥१५॥

भूर्भुवः सुव॒रिति॑ प्रा॒जाप॒त्याभि॒राव॑यन्ति। प्रा॒जाप॒त्यो वा
अश्वः॑। स्वयै॒वैनं॑ दे॒वता॑या॒ सम॑र्धयन्ति। भूरिति॑ महि॒षी। भुव॑ इति॑
वा॒वाता॑। सुव॒रिति॑ परि॒वृत्ती॑। ए॒षां लो॒काना॑म॒भिजि॑त्यै। हि॒र॒ण्ययाः॑
का॒चा भ॑वन्ति। ज्योति॒र्वै हि॑र॒ण्यम्। रा॒ष्ट्रम॑श्वमे॒धः॥१६॥

ज्योति॑श्चै॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्रं च॑ स॒मीची॑ दधाति। स॒हस्रं॑ भवन्ति।
स॒हस्रं॑स॒म्मितः॑ सुव॒र्गो लो॒कः। सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॑भिजि॑त्यै। अप॒
वा ए॒तस्मा॒त्तेजं॑ इन्द्रि॒यं प॒शवः॑ श्रीः॒ क्राम॑न्ति। योऽश्वमे॒धेन॑ यज॑ते।
वस॑वस्त्वाऽञ्जन्तु गाय॒त्रेण॑ छन्द॒सेति॑ महि॒ष्यभ्य॑नक्ति। तेजो॒ वा
आज्य॑म्। तेजो॒ गाय॑त्री। तेज॑सै॒वास्मै॑ तेजोऽव॑ रुन्धे॥१७॥

रु॒द्रास्त्वा॑ञ्जन्तु त्रैष्टु॒भेन॑ छन्द॒सेति॑ वा॒वाता॑। तेजो॒ वा आज्य॑म्।
इन्द्रि॒यं त्रि॒ष्टुप्। तेज॑सै॒वास्मा॑ इन्द्रि॒यमव॑ रुन्धे। आ॒दि॒त्यास्त्वा॑-
ऽञ्जन्तु जा॒गते॑न॒ छन्द॒सेति॑ परि॒वृत्ती॑। तेजो॒ वा आज्य॑म्। प॒शवो॑
जग॑ती। तेज॑सै॒वास्मै॑ प॒शूनव॑ रुन्धे। प॒त्नयो॑ऽभ्य॑ञ्जन्ति। श्रि॒या वा
ए॒तद्रूप॑म्॥१८॥

यत्प॒त्नयः॑। श्रि॒यमे॒वास्मि॑न्तद॑धति। नास्मा॒त्तेजं॑ इन्द्रि॒यं
प॒शवः॑ श्रीरप॑ क्रामन्ति। ला॒जी(३)ञ्छा॒ची(३)न् यशो॑म॒माँ(४)
इत्यति॑रिक्तम॒न्नम॒श्वायो॑पाह॑रन्ति। प्र॒जामे॒वान्नादी॑ं कु॒र्वते। ए॒तद्दे॒वा
अ॒न्नम॑त्तै॒तद॒न्नम॑द्धि प्रजाप॑त॒ इत्या॑ह। प्र॒जाया॑मे॒वान्नाद्यं॑ दध॑ते।
यदि॑ नाव॒जिघ्रे॑त्। अ॒ग्निः प॒शुरा॑सी॒दित्य॑व॒घ्राप॑येत्। अव॑ हैव

जिघ्रति। आक्रान् वाजी क्रमैरत्यक्रमीद्वाजी द्यौस्ते पृष्ठं पृथिवी
सधस्थमित्यश्वमनुमन्त्रयते। एषां लोकानामभिजित्यै। समिद्धो
अञ्जन्कृदरं मतीनामित्यश्वस्याप्रियो भवन्ति सरूपत्वाय॥१९॥

परितस्थुष इत्याहुमे एवास्मै युनक्त्यभिजित्यै भरन्त्यश्वमेधो रुन्धे रूपञ्जिघ्रति त्रीणि च॥—[४]

तेजसा वा एष ब्रह्मवर्चसेन व्यृद्ध्यते। योऽश्वमेधेन यजते। होता
च ब्रह्मा च ब्रह्मोद्यं वदतः। तेजसा चैवेन ब्रह्मवर्चसेन च समर्धयतः।
दक्षिणतो ब्रह्मा भवति। दक्षिणत आयतनो वै ब्रह्मा। बारूहस्पत्यो
वै ब्रह्मा। ब्रह्मवर्चसमेवास्य दक्षिणतो दधाति। तस्मादक्षिणोऽर्धो
ब्रह्मवर्चसितरः। उत्तरतो होता भवति॥२०॥

उत्तरत आयतनो वै होता। आग्नेयो वै होता। तेजो वा
अग्निः। तेज एवास्योत्तरतो दधाति। तस्मादुत्तरोऽर्धस्तेजस्वितरः।
यूपमभितो वदतः। यजमानदेवत्यो वै यूपः। यजमानमेव तेजसा
च ब्रह्मवर्चसेन च समर्धयतः। किं स्विदासीत्पूर्वचित्तिरित्याह।
द्यौर्वै वृष्टिः पूर्वचित्तिः॥२१॥

दिवमेव वृष्टिमव रुन्धे। किं स्विदासीद्बृहद्वय इत्याह। अश्वो
वै बृहद्वयः। अश्वमेवाव रुन्धे। किं स्विदासीत्पिशङ्गिलेत्याह।
रात्रिर्वै पिशङ्गिला। रात्रिमेवाव रुन्धे। किं स्विदासीत्पिलिप्पिले-
त्याह। श्रीर्वै पिलिप्पिला। अन्नाद्यमेवाव रुन्धे॥२२॥

कः स्विदेकाकी चरतीत्याह। असौ वा आदित्य एकाकी
चरति। तेज एवाव रुन्धे। क उस्विज्जायते पुनरित्याह। चन्द्रमा वै

जायते पुनः। आयुरेवाव रुन्धे। किं स्विद्धिमस्य भेषजमित्याह।
अग्निर्वै हिमस्य भेषजम्। ब्रह्मवर्चसमेवाव रुन्धे। किं स्विदावपनं
महदित्याह॥ २३॥

अयं वै लोक आवपनं महत्। अस्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठति।
पृच्छामि त्वा परमन्तं पृथिव्या इत्याह। वेदिवै परोऽन्तः पृथिव्याः।
वेदिमेवाव रुन्धे। पृच्छामि त्वा भुवनस्य नाभिमित्याह। यज्ञो वै
भुवनस्य नाभिः। यज्ञमेवाव रुन्धे। पृच्छामि त्वा वृष्णो अश्वस्य
रेत इत्याह। सोमो वै वृष्णो अश्वस्य रेतः। सोमपीथमेवाव रुन्धे।
पृच्छामि वाचः परमं व्योमेत्याह। ब्रह्म वै वाचः परमं व्योम।
ब्रह्मवर्चसमेवाव रुन्धे॥ २४॥

होता भवति वै वृष्टिः पूर्वचित्तिरन्नाद्यमेवाव रुन्धे महदित्याह सोमो वै वृष्णो अश्वस्य रेतश्चत्वारि च॥ [५]

अप वा एतस्मात्प्राणाः क्रामन्ति। योऽश्वमेधेन यजते।
प्राणाय स्वाहा व्यानाय स्वाहेति संज्ञप्यमान आहुतीर्जुहोति।
प्राणानेवास्मिन्दधाति। नास्मात्प्राणा अपक्रामन्ति। अवन्तीः
स्थावन्तीस्त्वाऽवन्तु। प्रियं त्वा प्रियाणाम्। वर्षिष्ठमाप्यानाम्।
निधीनां त्वा निधिपतिः हवामहे वसो ममेत्याह। अपैवास्मै
तद्धुवते॥ २५॥

अथो धुवन्त्येवैनम्। अथो न्यैवास्मै हुवते। त्रिः परियन्ति।
त्रय इमे लोकाः। एभ्य एवैनं लोकेभ्यो धुवते। त्रिः पुनः परियन्ति।
षट्त्सम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतुभिरेवैनं धुवते। अप वा एतेभ्यः

प्राणाः क्रामन्ति॥२६॥

ये य॒ज्ञे धु॒वनं त॒न्वते॑। न॒व॒कृ॒त्वः प॒रि॒यन्ति॑। न॒व॒ वै पु॒रु॒षे
प्रा॒णाः। प्रा॒णाने॒वाऽऽत्म॑न्दधते। नै॒भ्यः प्रा॒णा अ॒प॒क्राम॑न्ति। अ॒म्बे
अ॒म्बाल्य॑म्बि॒क इति॑ प॒त्नीमु॑दानयति। अ॒ह्म॒तै॒वैन॑म्। सु॒भ॒गं
का॒म्पी॒ल॒वा॒सि॒नी॒त्या॒ह। तप॑ ए॒वैन॑मु॒प॒न॒यति॑। सु॒व॒र्गे लो॒के
स॒म्प्रो॒र्ण॒वा॒था॒मि॒त्या॒ह॥२७॥

सु॒व॒र्गमे॒वैन॑ लो॒कं ग॑मयति। आऽह॑म॒जानि॑ गर्भ॒ध॒मा
त्वम॑जाऽसि गर्भ॒ध॒मि॒त्या॒ह। प्र॒जा वै प॒श॒वो गर्भः॑। प्र॒जामे॒व
प॒शूना॑त्म॒न्ध॒त्ते। दे॒वा वा अ॑श्वमे॒धे प॒व॒माने॑। सु॒व॒र्गं लो॒कं न
प्रा॒जा॒नन्। तम॑श्वः प्रा॒जा॒नात्। यथ॑सू॒चीभि॑रसि॒प॒थान्क॑ल्पयन्ति।
सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ प्र॒ज्ञा॑त्यै। गा॒य॒त्री त्रि॒ष्टु॒जग॑तीत्या॒ह॥२८॥

य॒था॒य॒जुरे॒वैतत्। त्र॒य्यः सू॒च्यो भ॑वन्ति। अ॒य॒स्म॒य्यो रज॑ता
ह॒रि॒ण्यः। अ॒स्य वै लो॒कस्य॑ रू॒पम॑य॒स्म॒य्यः। अ॒न्त॒रि॒क्षस्य॑ रज॒ताः।
दि॒वो ह॒रि॒ण्यः। दि॒शो वा अ॑य॒स्म॒य्यः। अ॒वा॒न्त॒र॒दि॒शा र॑ज॒ताः।
ऊ॒र्ध्वा ह॒रि॒ण्यः। दि॒श ए॒वास्मै॑ कल्पयति। क॒स्त्वा॑ ह्यति॒ क॒स्त्वा॑
वि॒शा॒स्ती॒त्या॒हाहि॑सायै॥२९॥

ब्रुवते क्रामन्त्यूर्णवाथामित्याह जगतीत्याह कल्पयत्येकं च॥ [६]

अ॒प॒ वा ए॒तस्मा॑च्छ्री रा॒ष्ट्रं क्राम॑ति। योऽश्वमे॒धेन॑ यज॑ते।
ऊ॒र्ध्वा॒मे॒ना॒मुच्छ्र॑यता॒दित्या॑ह। श्री॒र्वै रा॒ष्ट्रम॑श्वमे॒धः। श्रि॒यमे॒वास्मै॑
रा॒ष्ट्रमूर्ध्व॑मुच्छ्रयति। वे॒णुभा॑रङ्गिरा॒विवे॑त्या॒ह। रा॒ष्ट्रं वै भा॑रः।

राष्ट्रमेवास्मै पर्यूहति। अथास्या मध्यमेधतामित्याह। श्रीर्वै राष्ट्रस्य मध्यम्॥३०॥

श्रियमेवाव रुन्धे। शीते वाते पुनन्निवेत्याह। क्षेमो वै राष्ट्रस्य शीतो वातः। क्षेममेवाव रुन्धे। यद्धरिणी यवमत्तीत्याह। विद्धै हरिणी। राष्ट्रं यवः। विशं चैवास्मै राष्ट्रं च समीचीं दधाति। न पुष्टं पशु मन्यत इत्याह। तस्माद्राजां पशून् पुष्यति॥३१॥

शूद्रा यदर्यजारा न पोषाय धनायतीत्याह। तस्माद्वैशीपुत्रं नाभिषिञ्चन्ते। इयं युका शंकुन्तिकेत्याह। विद्धै शंकुन्तिका। राष्ट्रमश्वमेधः। विशं चैवास्मै राष्ट्रं च समीचीं दधाति। आहलमिति सर्पतीत्याह। तस्माद्राष्ट्राय विशः सर्पन्ति। आहतं गभे पस इत्याह। विद्धै गभः॥३२॥

राष्ट्रं पसः। राष्ट्रमेव विश्याहन्ति। तस्माद्राष्ट्रं विशं घातुकम्। माता च ते पिता च त इत्याह। इयं वै माता। असौ पिता। आभ्यामेवैनं परिददाति। अग्रं वृक्षस्य रोहत इत्याह। श्रीर्वै वृक्षस्याग्रम्। श्रियमेवाव रुन्धे॥३३॥

प्रसुलामीति ते पिता गभे मुष्टिमंतःसयदित्याह। विद्धै गभः। राष्ट्रं मुष्टिः। राष्ट्रमेव विश्याहन्ति। तस्माद्राष्ट्रं विशं घातुकम्। अप वा एतेभ्यः प्राणाः क्रांमन्ति। ये युज्ञेऽपूतं वदन्ति। दधिक्राव्णो अकारिषमिति सुरभिमतीमृचं वदन्ति। प्राणा वै

सुरभयः। प्राणानेवाऽऽत्मन्दधते। नैभ्यः प्राणा अपक्रामन्ति।
 आपो हि ष्ठा मयोभुव इत्यद्विर्माजयन्ते। आपो वै सर्वा देवताः।
 देवताभिरेवाऽऽत्मानं पवयन्ते॥३४॥

राष्ट्रस्य मध्यं पुष्यति गर्भो रुन्धे दधते चत्वारि च॥ [७]

प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा प्रेणाऽनु प्राविशत्। ताभ्यः पुनः
 सम्भवितुं नाशक्रोत्। सोऽब्रवीत्। ऋध्रवदिथ्सः। यो मेतः
 पुनः सम्भरदिति। तं देवा अश्वमेधेनैव सम्भरन्। ततो वै त
 आर्ध्रुवन्। योऽश्वमेधेन यजते। प्रजापतिमेव सम्भरत्युधोति।
 पुरुषमालभते॥३५॥

वैराजो वै पुरुषः। विराजमेवालभते। अथो अन्नं वै
 विराट्। अन्नमेवाव रुन्धे। अश्वमालभते। प्राजापत्यो वा अश्वः।
 प्रजापतिमेवालभते। अथो श्रीर्वा एकशफम्। श्रियमेवाव रुन्धे।
 गामालभते॥३६॥

यज्ञो वै गौः। यज्ञमेवालभते। अथो अन्नं वै गौः। अन्नमेवाव
 रुन्धे। अजावी आलभते भूमे। अथो पुष्टिर्वै भूमा। पुष्टिमेवाव
 रुन्धे। पर्यग्निकृतं पुरुषं चारण्याश्चोत्सृजन्त्यहिंसायै। उभौ वा
 एतौ पशू आलभ्येते। यश्चावमो यश्च परमः। तेऽस्योभये यज्ञे बद्धाः।
 अभीष्टा अभिप्रीताः। अभिजिता अभिहुता भवन्ति। नैनं दृक्क्ष्वः
 पशवो यज्ञे बद्धाः। अभीष्टा अभिप्रीताः। अभिजिता अभिहुता
 हिंसन्ति। योऽश्वमेधेन यजते। य उ चैनमेवं वेद॥३७॥

लभते गामालभते परमौऽष्टौ च॥ _____[८]

प्रथमेन वा एष स्तोमेन राध्वा। चतुष्टोमेन कृतेनायानामुत्तरे-
हन्। एकविंशे प्रतिष्ठायां प्रति तिष्ठति। एकविंशत्प्रतिष्ठायां
ऋतूनन्वारोहति। ऋतवो वै पृष्ठानि। ऋतवः संवत्सरः।
ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रतिष्ठायां। देवता अभ्यारोहति। शक्ररयः पृष्ठं
भवन्त्यन्यदन्यच्छन्दः। अन्येऽन्ये वा एते पशव आलभ्यन्ते॥३८॥

उतेवं ग्राम्याः। उतेवारण्याः। अहरेव रूपेण समर्धयति।
अथो अहं एवैष बलिर्हियते। तदाहुः। अपशवो वा एते।
यदजावयश्चारण्याश्च। एते वै सर्वे पशवः। यद्रव्या इति।
गव्यान्पशूनुत्तमेऽहं नालभते॥३९॥

तेनैवोभयांन्पशूनव रुन्धे। प्राजापत्या भवन्ति। अनभि-
जितस्याभिजित्यै। सौरीर्नव श्वेता वशा अनूबन्ध्या भवन्ति। अन्तत
एव ब्रह्मवर्चसमव रुन्धे। सोमाय स्वराज्ञेऽनोवाहावनद्वाहाविति
द्वन्द्विनः पशूनालभते। अहोरात्राणामभिजित्यै। पशुभिर्वा एष
व्यूध्यते। योऽश्वमेधेन यजते। छगलं कल्माषं किकिदीविं
विदीगयमिति त्वाष्ट्रान्पशूना लभते। पशुभिरेवाऽऽत्मानं
समर्धयति। ऋतुभिर्वा एष व्यूध्यते। योऽश्वमेधेन यजते।
पिशङ्गास्त्रयो वासन्ता इत्यृतुपशूनालभते। ऋतुभिरेवाऽऽत्मानं
समर्धयति। आ वा एष पशुभ्यो वृश्च्यते। योऽश्वमेधेन यजते।

पर्यग्निकृता उथ्सृजन्त्यनात्रस्काय॥४०॥

लभ्यन्ते लभते त्वाष्ट्रान्मृशनालंभतेऽष्टौ च॥ [९]

प्रजापतिरकामयत महानन्नादः स्यामिति। स एतावन्श्वमेधे
महिमानावपश्यत्। तावंगृहीत। ततो वै स महानन्नादो-
ऽभवत्। यः कामयेत महानन्नादः स्यामिति। स एतावन्श्वमेधे
महिमानौ गृहीत। महानेवान्नादो भवति। यजमानदेवत्यां
वै वपा। राजा महिमा। यद्वपां महिम्नोभयतः परियजति।
यजमानमेव राज्येनोभयतः परिगृह्णाति। पुरस्तात्स्वाहाकारा
वा अन्ये देवाः। उपरिष्टात्स्वाहाकारा अन्ये। ते वा एतेऽश्व
एव मेध्यं उभयेऽर्वरुध्यन्ते। यद्वपां महिम्नोभयतः परियजति।
तानेवोभयांन्प्रीणाति॥४१॥

परियजति षट्॥ [१०]

वैश्वदेवो वा अश्वः। तं यत्प्राजापत्यं कुर्यात्। या देवता
अपिभागाः। ता भागधेयेन व्यर्धयेत्। देवताभ्यः समदं दध्यात्।
स्तेगान्दष्ट्राभ्यां मण्डूकां जम्येभिरिति। आज्यमवदानं कृत्वा
प्रतिसङ्ख्यायमाहुतीर्जुहोति। या एव देवता अपिभागाः। ता
भागधेयेन समर्धयति। न देवताभ्यः समदं दधाति॥४२॥

चतुर्दशैताननुवाकाञ्जुहोत्यनन्तरित्यै। प्रयासाय स्वाहेति
पञ्चदशम्। पञ्चदश वा अर्धमासस्य रात्रयः। अर्धमासशः संवत्सर
आप्यते। देवासुराः संयत्ता आसन्। तैऽब्रुवन्नग्रयः स्विष्टकृतः।

अश्वस्य मेध्यस्य वयमुद्धारमुद्धारामहे। अथैतानभि भवामेति। ते लोहितमुदहरन्त। ततो देवा अभवन्॥४३॥

पराऽसुराः। यथिस्विष्टकृद्भ्यो लोहितं जुहोति भ्रातृव्याऽभिभूत्यै। भवत्यात्मना। पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति। गोमृगकण्ठेन प्रथमामाहुतिं जुहोति। पशवो वै गोमृगः। रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत्। रुद्रादेव पशून्तर्दधाति। अथो यत्रैषाऽऽहुतिर्हूयते। न तत्र रुद्रः पशून्भिमन्यते॥४४॥

अश्वशफेनं द्वितीयामाहुतिं जुहोति। पशवो वा एकशफम्। रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत्। रुद्रादेव पशून्तर्दधाति। अथो यत्रैषाऽऽहुतिर्हूयते। न तत्र रुद्रः पशून्भिमन्यते। अयस्मर्येन कमण्डलुना तृतीयाम्। आहुतिं जुहोत्यायास्यो वै प्रजाः। रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत्। रुद्रादेव प्रजा अन्तर्दधाति। अथो यत्रैषाऽऽहुतिर्हूयते। न तत्र रुद्रः प्रजा अभिमन्यते॥४५॥

दधात्यभवन्मन्यते प्रजा अन्तर्दधाति द्वे च ॥ _____ [११]

अश्वस्य वा आलब्धस्य मेध उदक्रामत्। तदश्वस्तोमीयमभवत्। यदश्वस्तोमीयं जुहोति। समैधमेवैनमालभते। आज्येन जुहोति। मेधो वा आज्यम्। मेधोऽश्वस्तोमीयम्। मेधेनैवास्मिन्मेधं दधाति। षट्त्रिंशतं जुहोति। षट्त्रिंशदक्षरा बृहती॥४६॥

बार्हताः पशवः। सा पशूनां मात्रा। पशून्नेव मात्रया

समर्धयति। तायद्भूयसीर्वा कनीयसीर्वा जुहुयात्। पशून्मात्रया व्यर्धयेत्। षट्त्रिंशत् जुहोति। षट्त्रिंशदक्षरा बृहती। बारहताः पशवः। सा पशूनां मात्रा। पशूनेव मात्रया समर्धयति॥४७॥

अश्वस्तोमीयं हुत्वा द्विपदा जुहोति। द्विपाद्वै पुरुषो द्विप्रतिष्ठः। तदेनं प्रतिष्ठया समर्धयति। तदाहुः। अश्वस्तोमीयं पूर्वं होतव्याँ(३)न्द्विपदा(३) इति। अश्वो वा अश्वस्तोमीयम्। पुरुषो द्विपदाः। अश्वस्तोमीयं हुत्वा द्विपदा जुहोति। तस्माद् द्विपाच्चतुष्पादमत्ति। अथो द्विपद्येव चतुष्पदः प्रतिष्ठापयति। द्विपदा हुत्वा। नान्यामुत्तरामाहुतिं जुहुयात्। यदन्यामुत्तरामाहुतिं जुहुयात्। प्र प्रतिष्ठयाश्चवेत। द्विपदा अन्ततो जुहोति प्रतिष्ठित्यै॥४८॥

बृहत्त्यर्धयति स्थापयति पञ्च च॥ [१२]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्। तं यज्ञक्रतुभिरन्वैच्छत्। तं यज्ञक्रतुभिर्नान्वविन्दत्। तमिष्टिभिरन्वैच्छत्। तमिष्टिभिरन्वविन्दत्। तदिष्टीनामिष्टित्वम्। यत्संवत्सरमिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति। सावित्रियो भवन्ति॥४९॥

इयं वै सविता। यो वा अस्यान्नश्यति यो निलयते। अस्यां वाव तं विन्दन्ति। न वा इमां कश्चनेत्याहुः। तिर्यङ्गोर्ध्वोत्येतुमर्हतीति। यत्सावित्रियो भवन्ति। सवितृप्रसूत एवैनमिच्छति। ईश्वरो वा अश्वः प्रमुक्तः परा परावतं गन्तोः। यत्सायं धृतीर्जुहोति। अश्वस्य यत्यै

धृत्यै॥५०॥

यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति। यत्सायं
धृतीर्जुहोति। अश्वस्यैव यत्यै धृत्यै। तस्मात्सायं प्रजाः
क्षेम्या भवन्ति। यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति।
तस्माद्विवा नष्टैष एति। यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते सायं धृतीर्जुहोति।
अहोरात्राभ्यामेवैनमन्विच्छति। अथो अहोरात्राभ्यामेवास्मै योग-
क्षेमं कल्पयति॥५१॥

भवन्ति धृत्या एनमन्विच्छत्येकं च॥ [१३]

अप वा एतस्माच्छ्री राष्ट्रं क्रामति। योऽश्वमेधेन यजते।
ब्राह्मणौ वीणागाथिनौ गायतः। श्रिया वा एतद्रूपम्। यद्वीणा।
श्रियमेवास्मिन्तद्धतः। यदा खलु वै पुरुषः श्रियमश्नुते। वीणाऽस्मै
वाद्यते। तदाहुः। यदुभौ ब्राह्मणौ गायताम्॥५२॥

प्रभ्रंशुकास्माच्छ्रीः स्यात्। न वै ब्राह्मणे श्री रमत इति।
ब्राह्मणोऽन्यो गायेत्। राजन्योऽन्यः। ब्रह्म वै ब्राह्मणः। क्षत्रं
राजन्यः। तथा हास्य ब्रह्मणा च क्षत्रेण चोभयतः श्रीः परिगृहीता
भवति। तदाहुः। यदुभौ दिवा गायताम्। अपास्माद्राष्ट्रं क्रामेत्॥५३॥

न वै ब्राह्मणे राष्ट्रं रमत इति। यदा खलु वै राजा क्रामयते।
अथ ब्राह्मणं जिनाति। दिवा ब्राह्मणो गायेत्। नक्तं राजन्यः।
ब्रह्मणो वै रूपमहः। क्षत्रस्य रात्रिः। तथा हास्य ब्रह्मणा च क्षत्रेण
चोभयतो राष्ट्रं परिगृहीतं भवति। इत्यददा इत्ययजथा इत्यपच

इति ब्राह्मणो गायेत्। इष्टापूर्तं वै ब्राह्मणस्य॥५४॥

इष्टापूर्तेनैवेन९ स समर्धयति। इत्यजिना इत्ययुध्यथा
इत्यमु९ सङ्ग्राममहन्निति राजन्यः। युद्धं वै राजन्यस्य।
युद्धेनैवेन९ स समर्धयति। अक्लृप्ता वा एतस्यर्तव इत्याहुः।
योऽश्वमेधेन यजत इति। तिस्रोऽन्यो गायति तिस्रोऽन्यः।
षट्थसम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतून्वास्मै कल्पयतः। ताभ्या९
स९ स्थायाम्। अनोयुक्ते च शते च ददाति। शतायुः पुरुषः
शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति॥५५॥

गायताङ्गामेद्वाह्मणस्य कल्पयतश्चत्वारि च॥ [१४]

सर्वेषु वा एषु लोकेषु मृत्यवोऽन्वायत्ताः। तेभ्यो यदाहुतीर्न
जुहुयात्। लोकैर्लोक एनं मृत्युर्विन्देत्। मृत्यवे स्वाहा मृत्यवे
स्वाहेत्यभिपूर्वमाहुतीर्जुहोति। लोकाल्लोकादेव मृत्युमवयजते।
नैनं लोकैर्लोके मृत्युर्विन्दति। यदमुष्मै स्वाहाऽमुष्मै स्वाहेति
जुह्वत्सश्चक्षीत। बहुं मृत्युममित्रं कुर्वीत। मृत्यवे स्वाहेत्येकस्मा
एवैकां जुहुयात्। एको वा अमुष्मिल्लोके मृत्युः॥५६॥

अशनया मृत्युरेव। तमेवामुष्मिल्लोकेऽवयजते। भ्रूणहत्यायै
स्वाहेत्यवभृथ आहुतिं जुहोति। भ्रूणहत्यामेवाव यजते। तदाहुः।
यद्भ्रूणहत्या पात्र्याऽथ। कस्माद्यज्ञेऽपि क्रियत इति। अमृत्युर्वा
अन्यो भ्रूणहत्याया इत्याहुः। भ्रूणहत्या वाव मृत्युरिति।

यद्भूणहृत्यायै स्वाहेत्यवभृथ आहुतिं जुहोति॥५७॥

मृत्युमेवाऽऽहुत्या तर्पयित्वा परिपाणं कृत्वा। भ्रूणघ्ने भेषजं करोति। एतां ह वै मुण्डिभ औदन्यवः। भ्रूणहृत्यायै प्रायश्चित्तिं विदां चकार। यो हास्यापि प्रजायां ब्राह्मणं हन्ति। सर्वस्मै तस्मै भेषजं करोति। जुम्बकाय स्वाहेत्यवभृथ उत्तमामाहुतिं जुहोति। वरुणो वै जुम्बकः। अन्तत एव वरुणमवयजते। खलतेर्विक्रिधस्य शुक्लस्य पिङ्गाक्षस्य मूर्धं जुहोति। एतद्वै वरुणस्य रूपम्। रूपेणैव वरुणमवयजते॥५८॥

लोके मृत्युजुहोति मूर्धं जुहोति द्वे च॥ [१५]

वारुणो वा अश्वः। तं देवतया व्यर्धयति। यत्प्राजापत्यं करोति। नमो राज्ञे नमो वरुणायेत्याह। वारुणो वा अश्वः। स्वयैवैनं देवतया समर्धयति। नमोऽश्वाय नमः प्रजापतय इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। स्वयैवैनं देवतया समर्धयति। नमोऽधिपतय इत्याह॥५९॥

धर्मो वा अधिपतिः। धर्ममेवाव रुन्धे। अधिपतिरस्यधिपतिं मा कुर्वधिपतिरहं प्रजानां भूयासमित्याह। अधिपतिमेवैनं समानानां करोति। मां धेहि मयि धेहीत्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते। उपाकृताय स्वाहेत्युपाकृते जुहोति। आलब्धाय स्वाहेति नियुक्ते जुहोति। हुताय स्वाहेति हुते जुहोति। एषां लोकानामभिजित्यै॥६०॥

प्र वा ए॒ष ए॒भ्यो लो॒केभ्य॑श्च॒वते। यो॑ऽश्वमे॒धेन॒ यज॑न्ते।
आ॒ग्नेयमै॑न्द्रा॒ग्रमा॑श्वि॒नम्। तान्प॒शूना॑ल॒भते॒ प्रति॑ष्ठित्यै। यदा॑ग्ने॒यो
भ॒वति। अ॒ग्निः सर्वा॑ दे॒वताः॑। दे॒वता॑ ए॒वाव॑ रुन्धे। ब्र॒ह्म वा अ॒ग्निः।
क्ष॒त्रमिन्द्रः॑। यदै॑न्द्रा॒ग्नो भ॑वति॥६१॥

ब्र॒ह्मक्ष॑त्रे ए॒वाव॑ रुन्धे। यदा॑श्वि॒नो भ॑वति। आ॒शिषाम॑व॒रुद्धौ।
त्रयो॑ भवन्ति। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒ष्वेव॑ लो॒केषु॑ प्रति॑ तिष्ठति।
अ॒ग्नये॑ऽहो॒मुचे॑ऽष्टा॒क॒पाल॒ इति॑ दश॑हविष॒मिष्टिं॑ निर्व॑पति।
दशा॑क्षरा वि॒राट्। अ॒न्नं वि॒राट्। वि॒राजै॑वा॒न्नाद्य॑मव॑ रुन्धे। अ॒ग्नेर्म॑न्वे
प्रथ॑मस्य प्र॒चेत॑स॒ इति॑ या॒ज्यानु॑वा॒क्या भ॑वन्ति सर्व॒त्वाय॑॥६२॥
अधि॑पतय॒ इत्या॑हाभिजित्या ऐन्द्रा॒ग्नो भ॑वति रुन्ध॒ एकं॑ च॥ [१६]

यद्यश्व॑मु॒पत॑प॒द्विन्देत्। आ॒ग्नेयम॑ष्टा॒क॒पालं॑ निर्व॑पेत्। सौ॒म्यं
च॒रुम्। सा॒वि॒त्रम॑ष्टा॒क॒पालम्। यदा॑ग्ने॒यो भ॑वति। अ॒ग्निः सर्वा॑
दे॒वताः॑। दे॒वता॑भिरे॒वैनं॑ भिष॒ज्यति। यथ्सौ॒म्यो भ॑वति। सोमो॒ वा
ओष॑धीना॒ऽराजा॑। याभ्य॑ ए॒वैनं॑ वि॒न्दति॥६३॥

ताभिरे॒वैनं॑ भिष॒ज्यति। यथ्सा॑वि॒त्रो भ॑वति। स॒वि॒तृप्र॑सूत ए॒वैनं॑
भिष॒ज्यति। ए॒ताभिरे॒वैनं॑ दे॒वता॑भिर्भिष॒ज्यति। अ॒ग॒दो है॒व भ॑वति।
पौ॒ष्णं च॒रुं निर्व॑पेत्। यदि॑ श्लो॒णः स्यात्। पू॒षा वै श्लो॒ण्यस्य॑ भिष॒क्।
स ए॒वैनं॑ भिष॒ज्यति। अ॒श्लो॒णो है॒व भ॑वति॥६४॥

रौद्रं चरुं निर्वपेत्। यदि महती देवताऽभिमन्येत। एतद्देवत्यो
वा अश्वः। स्वयैवैनं देवतया भिषज्यति। अगदो हव भवति।
वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेन्मृगाखुरे यदि नाऽऽगच्छेत्। इयं
वा अग्निर्वैश्वानरः। इयमेवैनमर्चिभ्यां परिरोधमानयति। आहव
सुत्यमहर्गच्छति। यद्यधीयात्॥६५॥

अग्नयेऽहोमुचेऽष्टाकपालः। सौर्यं पयः। वायव्यं आज्यभागः।
यजमानो वा अश्वः। अहंसा वा एष गृहीतः। यस्याश्वो मेधाय
प्रोक्षितोऽध्येति। यदहोमुचे निर्वपति। अहंस एव तेन मुच्यते।
यजमानो वा अश्वः। रेतसा वा एष व्यृध्यते॥६६॥

यस्याश्वो मेधाय प्रोक्षितोऽध्येति। सौर्यं रेतः। यत्सौर्यं पयो
भवति। रेतसैवैनं स समर्धयति। यजमानो वा अश्वः। गर्भैर्वा
एष व्यृध्यते। यस्याश्वो मेधाय प्रोक्षितोऽध्येति। वायव्यां गर्भाः।
यद्वायव्यं आज्यभागो भवति। गर्भैरेवैनं स समर्धयति। अथो
यस्यैषाऽश्वमेधे प्रायश्चित्तिः क्रियते। इष्ट्वा वसीयान्भवति॥६७॥
विन्दत्यश्वेणो हव भवत्यधीयाहंध्यते गर्भैरेवैनं स समर्धयति द्वे च॥—[१७]

तदाहुः। द्वादश ब्रह्मौदनान्त्संस्थिते निर्वपेत्। द्वादशभिर्वेष्टि-
भिर्यजेतेति। यदिष्टिभिर्यजेत। उपनामुक एनं यज्ञः स्यात्।
पापीयास्तु स्यात्। आप्तानि वा एतस्य छन्दांसि। य ईजानः।
तानि क एतावदाशु पुनः प्रयुञ्जीतेति। सर्वा वै संस्थिते यज्ञे

वागाप्यते॥६८॥

साप्ता भवति यातयाम्नी। क्रूरीकृतेव हि भवत्यरुष्कृता। सा न पुनः प्रयुज्येत्याहुः। द्वादशैव ब्रह्मौदनान्धसंस्थिते निर्वपेत्। प्रजापतिर्वा ओदनः। यज्ञः प्रजापतिः। उपनामुक एनं यज्ञो भवति। न पापीयान्भवति। द्वादश भवन्ति। द्वादशमासाः संवत्सरः। संवत्सर एव प्रति तिष्ठति॥६९॥

आप्यते संवत्सर एकं च॥ _____ [१८]

एष वै विभूर्नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र विभु भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै प्रभूर्नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र प्रभु भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वा ऊर्जस्वान्नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्रोर्जस्वद्ववति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै पयस्वान्नामं यज्ञः॥७०॥

सर्वं ह वै तत्र पयस्वद्ववति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै विधृतो नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र विधृतं भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै व्यावृत्तो नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र व्यावृत्तं भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै प्रतिष्ठितो नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र प्रतिष्ठितं भवति॥७१॥

यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै तेजस्वी नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र तेजस्वि भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै ब्रह्मवर्चसी नामं यज्ञः। आ ह वै तत्र ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायते। यत्रैतेन

यज्ञेन यजन्ते। एष वा अतिव्याधी नाम यज्ञः। आ ह वै तत्र राजन्योऽतिव्याधी जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै दीर्घो नाम यज्ञः। दीर्घायुषो ह वै तत्र मनुष्या भवन्ति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै कुतो नाम यज्ञः। कल्पन्ते ह वै तत्र प्रजाभ्यो योगक्षेमः। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते॥७२॥

पर्यस्वानाम यज्ञः प्रतिष्ठितं भवति यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते पदं (एष वै विभूः प्रभूरूर्जस्वान्ययस्वान् विधृतो व्यावृत्तः प्रतिष्ठितस्तेजस्वी ब्रह्मवर्चस्यतिव्याधी दीर्घः कुतो द्वादश॥)॥ [१९]

तार्प्येणाश्वं संज्ञपयन्ति। यज्ञो वै तार्प्यम्। यज्ञेनैवैनं समर्धयन्ति। यामेन साम्नां प्रस्तोताऽनूपतिष्ठते। यमलोकमेवैनं गमयति। तार्प्यं च कृत्यधीवासे चाश्वं संज्ञपयन्ति। एतद्वै पशूनां रूपम्। रूपेणैव पशूनव रुन्धे। हिरण्यकशिपु भवति। तेजसोऽवरुद्धौ॥७३॥

रुक्मो भवति। सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै। अश्वो भवति। प्रजापतेराप्त्यै। अस्य वै लोकस्य रूपं तार्प्यम्। अन्तरिक्षस्य कृत्यधीवासः। दिवो हिरण्यकशिपु। आदित्यस्य रुक्मः। प्रजापतेरश्वः। इममेव लोकं तार्प्येणाऽऽप्नोति॥७४॥

अन्तरिक्षं कृत्यधीवासेन। दिवं हिरण्यकशिपुना। आदित्यं रुक्मेण। अश्वेनैव मेध्येन प्रजापतेः सायुज्यं सलोकतामाप्नोति। एतासामेव देवतानां सायुज्यम्। सार्ष्टितां समानलोकतामाप्नोति। योऽश्वमेधेन यजन्ते। य उ चैनमेवं वेद॥७५॥

अवरुद्ध्या आप्नोत्यष्टौ च॥ [२०]

आदित्याश्चाङ्गिरसश्च सुवर्गे लोकेऽस्पर्धन्त। तेऽङ्गिरस
 आदित्येभ्यः। अमुमादित्यमश्वं श्वेतं भूतं दक्षिणामनयन्।
 तैऽब्रुवन्। यत्रो नैष्ट। स वर्यो भूदिति। तस्मादश्वं
 सवर्येत्याह्वयन्ति। तस्माद्यज्ञे वरो दीयते। यत्प्रजापतिरा-
 लब्धोऽश्वोऽभवत्। तस्मादश्वो नाम॥७६॥

यच्चयदरुरासीत्। तस्मादर्वा नाम। यत्सद्यो वाजांन्धसम-
 जयत्। तस्माद्वाजी नाम। यदसुराणां लोकानादत्त।
 तस्मादादित्यो नाम। अग्निर्वा अश्वमेधस्य योनिरायतनम्।
 सूर्योऽग्नेर्योनिरायतनम्। यदश्वमेधेऽग्नौ चित्यं उत्तरवेदिमुपवपति।
 योनिमन्तमेवैनमायतनवन्तं करोति॥७७॥

योनिमानायतनवान्भवति। य एवं वेद। प्राणापानौ वा एतौ
 देवानाम्। यदर्काश्वमेधौ। प्राणापानावेवाव रुन्धे। ओजो बलं वा
 एतौ देवानाम्। यदर्काश्वमेधौ। ओजो बलमेवाव रुन्धे। अग्निर्वा
 अश्वमेधस्य योनिरायतनम्। सूर्योऽग्नेर्योनिरायतनम्। यदश्वमेधेऽग्नौ
 चित्यं उत्तरवेदिं चिनोति। तावर्काश्वमेधौ। अर्काश्वमेधावेवाव रुन्धे।
 अथौ अर्काश्वमेधयोरैव प्रति तिष्ठति॥७८॥

नामं करोति सूर्योऽग्नेर्योनिरायतनञ्चत्वारि च॥ [२१]

प्रजापतिं वै देवाः पितरम्। पशुं भूतं मेधायाऽऽलभन्त।
 तमालभ्योपावसन्। प्रातर्यष्टास्मह इति। एकं वा एतद्देवानामहः।
 यत्संवत्सरः। तस्मादश्वः पुरस्तात्संवत्सर आलभ्यते। यत्प्रजा-

पतिरालब्धोऽश्वोऽभवत्। तस्मादश्वः। यथ्सद्यो मेधोऽभवत्॥७९॥

तस्मादश्वमेधः। वेदुकोऽश्वमाशुं भवति। य एवं वेद।
यद्वै तत्प्रजापतिरालब्धोऽश्वोऽभवत्। तस्मादश्वः प्रजापतेः
पशूनामनुरूपतमः। आऽस्य पुत्रः प्रतिरूपो जायते। य एवं
वेद। सर्वाणि भूतानि सम्भृत्याऽऽलभते। समेन देवास्तेजसे
ब्रह्मवर्चसाय भरन्ति। योऽश्वमेधेन यजते॥८०॥

य उ चैनमेवं वेद। एतद्वै तद्वैवा एतान्देवताम्। पशुं
भूतं मेधायाऽऽऽलभन्त। यज्ञमेवा। यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवाः।
कामप्रं यज्ञमकुर्वत। तेऽमृतत्वमकामयन्त। तेऽमृतत्वमगच्छन्।
योऽश्वमेधेन यजते। देवानामेवायनेनैति॥८१॥

प्राजापत्येनैव यज्ञेन यजते कामप्रेण। अपुनर्मरमेव गच्छति।
एतस्य वै रूपेण पुरस्तात्प्राजापत्यमृषभं तूपरं बहुरूपमालभते।
सर्वेभ्यः कामेभ्यः। सर्वस्याऽऽस्यै। सर्वस्य जित्यै। सर्वमेव तेनाऽऽ-
प्रोति। सर्वं जयति। योऽश्वमेधेन यजते। य उ चैनमेवं वेद॥८२॥
मेधोऽभवद्यजत एति वेद॥

[२२]

यो वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमनी वेद। अश्वस्यैव मेध्यस्य लोमं
लोमं जुहोति। अहोरात्रे वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमनी। यथ्सायं
प्रातर्जुहोति। अश्वस्यैव मेध्यस्य लोमं लोमं जुहोति। एतदनुकृति
ह स्म वै पुरा। अश्वस्य मेध्यस्य लोमं लोमं जुह्वति। यो वा

अश्वस्य मेध्यस्य पदे वेद। अश्वस्यैव मेध्यस्य पदेपदे जुहोति।
दृशपूर्णमासौ वा अश्वस्य मेध्यस्य पदे॥८३॥

यदृशपूर्णमासौ यजते। अश्वस्यैव मेध्यस्य पदेपदे
जुहोति। एतदनुकृति ह स्म वै पुरा। अश्वस्य मेध्यस्य पदेपदे
जुहति। यो वा अश्वस्य मेध्यस्य विवर्तनं वेद। अश्वस्यैव
मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने जुहोति। असौ वा आदित्योऽश्वः। स
आहवनीयमागच्छति। तद्विवर्तते। यदग्निहोत्रं जुहोति। अश्वस्यैव
मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने जुहोति। एतदनुकृति ह स्म वै पुरा।
अश्वस्य मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने जुहति॥८४॥

पदे अग्निहोत्रं जुहोति त्रीणि च॥ [२३]

प्रजापतिस्तमष्टादशिभिः प्रजापतिरकामयतोभावस्मै युञ्जन्ति तेजसाऽपंप्राणा अपश्रीरूध्वा प्रजापतिः
प्रेणाऽनु प्रथमेन प्रजापतिरकामयत महान्वैश्वदेवो वा अश्वोऽश्वस्य प्रजापतिस्तं यंजक्तुभिरपश्रीब्राह्मणौ
सर्वेषु वारुणो यद्यश्वन्तदाहुरेष वै विभूस्ताप्येणादित्याः प्रजापतिं पितरं यो वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमनी
त्रयोविंशतिः॥२३॥

प्रजापतिरस्मिँल्लोक उत्तरतः श्रियमेव प्रजापतिरकामयत महान्यत्प्रातः प्र वा एष एभ्यो लोकेभ्यः सर्वं ह
वै तत्र पर्यः स्वद्य उ चैनमेवं वेदं चत्वार्यशीतिः॥८४॥

प्रजापतिरश्वमेधं जुहति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके नवमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

 generated on **February 28, 2025**

Downloaded from

 <http://stotrasamhita.github.io> | StotraSamhita | [Credits](#)